

GONAGASLAŠ
GIELDA- JA GUOVLODEPARTEMEANTA

Dieđ. St. 8

(2025–2026)

Dieđáhus Stuorradiggái

Sámi giella, kultuvra ja servodateallin

GONAGASLAŠ
GIELDA- JA GUOVLODEPARTEMEANTA

Diedđ. St. 8

(2025–2026)

Diedáhus Stuorradiggái

Sámi giella, kultuvra ja servodateallin

Sisdoallu

1	Álgu	5	3.5.6	Láhka gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid jna. birra (dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusláhka)	14
2	Ráddehusa sámepolitihkalaš vuoddu	7	3.5.7	Láhka buhcciid- ja geavaheddjiidvuoigatvuodaid birra (buhcciid- ja geavaheddjiidvuoigatvuodáláhka)	15
3	Sámepolitihka rievttálaš rámmat	8	3.5.8	Láhka sosiála bálvalusaid birra bargo- ja čálgohálddašeamis (sosiálabálvalusláhka)	15
3.1	Vuodđoláhka § 108	8	3.5.9	Láhka almmolaš orgánaid ovddasvástádusa birra dulkageavaheamis jna. (dulkaláhka)	15
3.2	Sámeláhka	8	3.5.10	Láhka dásseárvvu ja vealahangildosa birra (dásseárvo- ja vealahanláhka)	16
3.3	Olmmošvuoigatvuodáláhka	9	3.5.11	Láhka boazodoalu birra (boazodoalloláhka)	16
3.4	Norgga sámepolitihka álbmotrievttálaš rámmat	9	3.5.12	Láhka báikenamaid birra (báikenammaláhka)	16
3.4.1	Jagi 1996 ON konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra	9			
3.4.2	ILO-konvenšuvdna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iehčanas stáhtain	9			
3.4.3	ON julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra	10			
3.4.4	Eurohpárádi rámmakonvenšuvdna nationála minoritehtaid suodjaleami birra	11	4	Sámepolitihka hálddahaslaš rámmaeavttut	17
3.4.5	Eurohpá lihttu regiovdna- dahje minoritehtagielaid várás	11	4.1	Stáhta eiseválddiid ovddasvástádus	17
3.4.6	ON mánáidkonvenšuvdna	12	4.2	Sámedikki ovddasvástádus, organiseren ja váldi	17
3.4.7	ON nállevealahankonvenšuvdna ...	12	4.3	Gielddalaš eiseválddiid ovddasvástádus	19
3.5	Oppalaš nationála riekti mas lea erenoamáš mearkkašupmi sámi álbmogii	12	5	Sámepolitihka bušeahttavudot rámmaeavttut	21
3.5.1	Láhka vuodđoskuvlaoahpahusa ja joatkkaoahpahusa birra (oahpahusláhka)	12	6	Ráddehusa vuoruheamit sámepolitihkas	25
3.5.2	Láhka mánáidgárdidiid birra (mánáidgárdeláhka)	13	6.1	Luohtámuš ja demokratiija	27
3.5.3	Láhka universitehtaid ja allaskuvllaid birra (universitehta- ja allaskuvlalahka)	13	6.2	Ráddehusa vuoruheamit soabadanpolitihkas	27
3.5.4	Láhka mánáidsuodjalusa birra (mánáidsuodjalusláhka)	14	7	Ekonomalaš ja hálddahaslaš váikkuhusat	29
3.5.5	Láhka gielddalaš heahteguovddášfálaldagaid birra (heahteguovddášláhka)	14		Girjjálašvuodalista	30

Died. St. 8

(2025–2026)

Diedáhus Stuorradiggái

Sámi giella, kultuvra ja servodateallin

*Giella- ja guovlodepartemeantta ráva njukčamánu 27. b. 2026,
dohkkehuvvon stáhtarádis seamma beaivvi.
(Støre ráddehus)*

1 Álgu

Jagi 2018 sohpe Sámediggi ja ráddehus konsultašuvnnain ođđa bušehttaortnega birra Sámediggái ahte juolludeamit Sámediggái galge čohkkejuvvot ovttá bušehttaortnegi stáhtabušehtas. Seammas sohpe Sámediggi ja ráddehus ahte jagi 2019 stáhtabušehta rájes galggai ášahuvvot dakkár ortnet ahte ráddehus juohke giddasešuvnnas bidjá ovdan diedáhusa Stuorradiggái mas sámi diliid válddahuvvojit oanehaččat ja boahhteáiggedidolaččat. Sámediggi ja ráddehus sohpe ahte diedáhus galgá giedahallat sámi giella, kultuvrra ja servodateallima ovdánansojuid ja sámi ássiid bálválfálaldaga. Dasto sohpe Sámediggi ja ráddehus ahte diedáhus sáhtta čilget ráddehusa ulbmila sámepolitihkain ja maid ráddehus oaidná deháleamos hástalusas ovdasguvlui. Sámedikki árvvoštallamat galget boahtit ovdan diedáhusas. Konsultašuvnnain sohppojuvvui maiddá ahte Sámedikki jahkediedáhus/jahkeraporta galgá álo leat miellidusin stuorradiggediedáhussii, ja ahte dalá ortnega jahkásaš diedáhusaiguin Sámedikki ovddit jagi doaimma birra galgá loahpahuvvot.

Dát stuorradiggediedáhus čeahkkáigeassá daid rievttálaš, bušehtti guoskevaš ja hálldahuslaš rámmaeavttuid mat leat vuodđun rádde-

husa sámepolitihkkii. Ulbmilin lea addit máhtto-
vuodu mii veahkeha áddet mo stáhta láhčá dili
sámi gillii, kultuvrii ja servodateallimii, ja muhtun
diliid mat váikkuhit ulbmilolaheapmái.

Diedáhus lea ráddjejuvvon dasa ahte máinnašit
daid rámmaeavttuid mat leat vuodđun otná sámepolitihkkii, sektoriid rastásaččat. Dat čilge bajimus
rámmaid mat dahket vejolažžan stáhtalaš ja gield-
dalaš eiseválddiide, ja Sámediggái fuolahit iežaset
rollaid ja ovdasvástádusaid. Diedáhus čilge maid-
dá oanehaččat ráddehusa sámepolitihka ulbmila
ja vuoruhemiid stuorradiggeáigodagas.

Sámedikki mearkkašupmi

Jagi 2019 ođđa bušehttaortnet addá Sámediggái
stuorát friijavuoda ieš vuoruhit sámepolitihkalaš
áššiid. Seammas go biddjo ovdan jahkásaš boah-
teáiggedidolaš diedáhus Stuorradiggái giddasešuv-
nnas sámepolitihka birra, mas sámi giella, kultu-
vrra ja servodateallima ovdánansojut, ovdánanso-
jut bálválfálaldagas sámi ássiide ja sámi servo-
daga hástalusat bohtet ovdan. Sámediggái lea
dehálaš ahte dát diedáhusat giedahallet sámepoli-
tihkalaš ovdáneamiid ja ráddehusa vuoruhemiid,

vai dat sáhttet leat vuodđun bušeahttaproseasside ja ulbmillaš áŋgiruššamiidda sámi ulbmiliiguin.

Sámediggi registrere dattetge ahte dát stuorradiggedieđus uhccán lasiha ođđa dahje čiekŋudeaddji dieđuid. Go dieđáhus eanaš válddaha dálá rámmaid, orru leamen eahpečielggas mii dat

galgá ollašuhttit dan áigumuša ahte doaibmat boahtteáiggedidolaš dokumeantan mii giedahallá sámepolitihka deháleamos hástalusaid. Sámedikki árvvoštallama mielde berrešii dieđáhus buorebut čielggasmahttit ráđdehusa politihkalaš áigumušaid ja čujuhit dárbbaslaš vuoruhemiid háltti.

2 Ráđđehusa sámepolitihkalaš vuodđu

Mánga jagi lea leamaš ráfi ja ovdáneapmi, muhto de lea manimus jagiid soahti Eurohpás dagahan dorvvuhisvuoda, eanet rihkolašvuodain, ekonomaš stádismeahtunvuodain ja vearráneame dálkkádat- ja luonddukriissain. Seammás fertet dustet stuorra nuppástuvvamiid bargofápmováilelašvuodain, dehálaš fuolahusbargamušaguin boarásmuvvi álbmoga várás, rasttideamiin ođasmuvvi energiijagálduide ja ođđa teknologija ovddidemiin.

Dálááigi váikkuha maiddái sámi álbmogii. Ráđdehussii lea dehálaš čadahit dakkár politihka mii suodjala demokratiija ja fuolaha daid riektep-rinsihpaid mat leat vuodđun sámepolitihkkii.

3. sámedikki rabadettiin jagi 1997 šallošii Majestehta Gonagas Harald Norgga stáhta bealis dan vearrivuoda maid sámit leat gillán:

Norgga stáhta lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiidda – dážaid ja sámiid. Sámi historjá lea nannosit čadnon Norgga historjái. Odne fertet šallošit dan vearrivuoda maid Norgga stáhta ovdal lea dagahan sámi álbmogii

garra dáruiduhttinpolitihkain. Danne lea Norgga stáhtas erenoamáš ovddasvástádus láhčit diliid dasa ahte sámi álbmot galgá sáhttit ásahtit nana ja eallinfámolaš servodaga. Dat lea vuoigatvuohta maid sámit leat oamastan doloža rájes leahkima vuodul iežaset guovlluin.

Dát sámit leat ain dehálaš vuodđun ráđdehusa sámepolitihkkii.

Ráđdehusa ulbmil sámepolitihkain lea addit eanebuidda vejolašvuoda oahppat sámegielaide ja oahppat eanet sámi kultuvrra birra. Ráđdehusa sámepolitihkka galgá maiddái váikkuhit soaba-deapmái, áddejupmái ja sámi servodagaid ovdáneapmái.

Norgga sámepolitihkka lea vuodđuduvvon nationála riektenjuolggadusaide ja álbmotrievttálaš, olmmošrievttálaš geatnegasvuodaide. Sámepolitihkka galgá sihkkarastit dásseárvvu sámiid ja eanetlohkoálbmoga gaskii ja sihkkarastit sámiide duohta vejolašvuodaid iešmearrideapmái Norgga stáhta rámmaid siskkabealde.

3 Sámeapolitihka rievttálaš rámmat

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna čujuha raporttastis dasa ahte Norga álo lea leamaš mánggakultuvrralaš servodat, dážaid ja sámiid guhkes historjjáin. Dáruiduhttinpolitihka, mii 1840-logu rájes oaččui coavcci mángga servodatsuorgái, sihke lágaide ja njuolggadusaide, geavatláš politihkkii ja ideologan, váikkuhussan lei dattetge ahte ollu sámit masse gielaset, kultuvrraset ja árbevieruideaset.

Áltá-ášši sullii jagi 1980 adno dávjá jorggáldahkan sámi vuoigatvuodaid dohkkeheamis Norggas.¹ Sámiid rievttálaš dili ovdáneami vuodđun lea sámi vuoigatvuodálávdegotti NAČ 1984: 18 *Sámiid riektedili birri*, sámi kulturlávdegotti NAČ 1985: 14 *Sámi kultuvra ja oahpahus* ja NAČ 1987: 34 *Sámi kultuvra ja oahpahus*. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ja sámi kulturlávdegoddi bidje vuodđun ahte eiseválddiin lea ovddasvástádus sihkkarastit sámi servodateallima ja kultuvrra lágaid ja eará doaibmabijuid bokte. Stuorradiggi čuovvulii dáid čielggadusaid earret eará dainna lágiin ahte ásahit Sámedikki ja mearridit sámelága ja Vuodđolága mearrádusa sámiid birra.

Maŋná geigii Sámi vuoigatvuodálávdegoddi iežas nuppi oassečielggadusa NAČ 1997:4 *Sámi kultuvrra luondduvuodus*. Dát čielggadus lea vuodđun *Láhkii Finnmárkku eatnamiid ja luonduresursaid riektediliid ja hálddašeami birra (Finnmárkkuláhka)*. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui ođđasit jagi 2001. Lávdegoddi čielggadii čielggadusas NOU 2007: 13 *Den nye sameretten* vuoigatvuoda sámi guovlluid eatnamiidda ja čáziide Finnmárkku máttabealde ja vuoigatvuoda daid geavaheapmái.

Áltá-ášši rájes leat sámiid vuoigatvuodát ja sajádat Norgga servodagas ovdánan mealgadit. Sámediggi lea ožžon válddi álbmotválljen orgánan, ja dakkár orgánan mii ovddida sámiid oainnu eiseválddiid ektui áššiin mat gusket sámi beroštusaide. Mii vásihit maiddá ahte sámi gielat ja kultuvra leat nannejuvvon ja loktejuvvon iešguđet

Boksa 3.1 Vuodđoláhka § 108

Lea stáhta eiseválddiid geatnegasvuohta láhčit diliid nu ahte sámi álbmotjoavku, álgoálbmogin, sáhtta seailluhit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima.

Gáldu: Lovdata

sektoriin ja iešguđet servodatsurggiin. Ovdáneapmi maid Stuorradikki govda eanetlohku lea dorjon.

3.1 Vuodđoláhka § 108

Norgga eiseválddit leat Vuodđolága 108. paragrafas mearridan rievttálaš ja politihkalaš geatnegasvuođa láhčit diliid nu ahte sámit ieža galget beassat sihkkarastit ja váikkuhit sámi servodaga ovdáneapmái. Paragrafa addá sámiide Norggas vejolašvuođa aktiivvalaččat fuolahit iežaset beroštusaid. Vuodđoláhkamearrádussii gullá sihke sámi kultuvrra suodjaleapmi ja ovddideapmi, govda áddejumis.

3.2 Sámeláhka

Láhka Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra (sámeláhka) konkretisere Vuodđolága § 108 bajimus prinsihpaid. Láhka lea rievttálaš rámma mii sihkkarastá sámiide Norggas vejolašvuođa ieža beassat suodjalit ja ovddidit sámi gielaid, kultuvrra ja servodateallima. Sámeláhka addá sámiide politihkalaš váikkuhanfámu Sámedikki bokte, addá mearrádusaid Sámedikki bargoviidodaga ja válddi birra, válgga birra Sámediggái ja Sámedikki hálddahusa birra. Sámelágas leat maiddá mearrádusat sámeielaid geavaheami birra (lága mearrádusat 3. kapihttalis) ja konsultašuvnnaid birra (lága mearrádusat 4. kapihttalis).

¹ Áltá-ášši lei politihkalaš gižžu sullii 1968 rájes 1982 rádjai, mas sámi beroštus ja birasberoštus vuostálaste Áltá-Guovdageainnu čázadaga stuorra čáhcefápmohuksema. Ášši oaččui stuorra mearkkašumi Norgga sámeapolitihka ovddideapmái. Gáldu: Store norske leksikon.

Sámelága ovdabargguin bijai ráđdehus ovdan prinsihpalaš oainnuid sámiid ektui minoritehtaálbmogin Norggas. Ráđdehus celkkii ahte

sámit lea sierra čearda – sierra álbmot – árbevirolaš ássamiin riikkas ja guoskevaš guovlluin ovdal go Norgga stáhta vuodđuduvvui.

Gáldu: Ot.prp. nr. 33 (1986–87) *Láhka Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra.*

Cealkámušat čájehit ahte sámiid stáhtus minoritehtan ja álgoálbmogin nannejuvvui go ráđdehus evttohii ja Stuorradiggi meannudii sámelága jagi 1987.

Proposišuvnnas deattuhuvvui ahte Sámedikki válđi galgá ovddiduvvot dikki iežas áddejumi vuodul ja servodaga oppalaš oainnu vuodul sámi sajádahkii Norggas.

3.3 Olmmošvuoigatvuođaláhka

Miessemánu 21. b. 1999 mearridii Norga ja bijai fápmui lága olmmošvuoigatvuođaid sajádaga birra Norgga rievttis (olmmošvuoigatvuođalága) (Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)). Dáinna lágain lea Norga sihkkarastán ahte riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođakonvenšuvnnat mat namuhuvvojit lága nuppi paragrafas, leat oassin Norgga lágas. Dat konvenšuvnnat leat ON konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra, eurohpalaš olmmošvuoigatvuođakonvenšuvdna, ON konvenšuvdna ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid birra, ON mánáidkonvenšuvdna, ON konvenšuvdna buotlágan nissonvealahemiid heaitiheami birra ja ON konvenšuvdna doaibmavádjigiid vuoigatvuođaid birra (CRPD). Namahuvvon konvenšuvnnat leat guoskevaččat sámedipolitiikkii Norgga, muhto eanemus guoskevaš sámiid kulturdoaimmaheami suodjaleapmái lea ON siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid konvenšuvdna artihkal 27.

Olmmošvuoigatvuođa goalmát paragrafas čuovvu ahte jus čuožžila vuostálasvuođadilli Norgga lága ja nuppi paragrafas namuhuvvon riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođakonvenšuvnnat gaskkas, galgá konvenšuvnnas leat ovdu.

Olmmošvuoigatvuođalága ulbmil lea nannet olmmošvuoigatvuođaid sajádaga Norgga rievttis, gč. lága vuosttaš paragrafa. Ulbmilmearrádus nanne olmmošvuoigatvuođaid Norggas oppalaččat, ii dušše daid vuoigatvuođaid mat inkorporejuvvojit Norgga láhki olmmošvuoigatvuođalága bokte. Nu deattuha ge sátnádeapmi ahte dat olmmošvuoigatvuođakonvenšuvnnat mat eai inkorpo-

rerejuvvo lága nuppi paragrafain, galget adnojuvot dehálaš riektegáldun. Dat guoská erret eará ILO-konvenšuvdnii nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iehčanas stáhtain.

3.4 Norgga sámedipolitiikka álbmotrievttálaš rámmat

Norgga sámedipolitiikka vuodđun leat maiddá iešgudet álbmotrievttálaš instrumeanttat mat bidjet stáhtii geatnegasvuođaid sámiid ektui álgoálbmogin.

3.4.1 Jagi 1996 ON konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra

Artihkal 27 ON konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra lea guovddáš mearrádus riikkaidgaskasaš rievttis minoritehtaid suodjaleamis. Mearrádusas čuožžu ahte

daid stáhtain main leat čearddalaš, oskkolaš dahje gielalaš minoritehtat, ii galgga rivvet sin vuoigatvuođa, ovttaš sin joavkku eará lah-tuiguin, bálvalit iežaset kultuvrra, dovddastit ja praktiseret iežaset oskku, dahje geavahit iežaset giela.

Artihkal 27 ii suodjal dušše stáhtalaš sisabahkemiid vuostá mat ráddjejit minoritehta kulturdoaimmaheami, muhto geatnegahtta maiddá stáhtaid suodjalit minoritehta earáid sisabahkkema vuostá, ovdamearkka dihtii eará almmolaš orgánain dahje priváhta beroštusain. Viidáseappot lea dábálaš dulkojupmi ahte mearrádus vuoigatvuođavuodđuda gáibádusaid positiivva doaibmabijui eiseválddiid bealis ollašuhttin dihtii geatnegasvuođaid.

Artihkal 27 ON konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra lea maŋŋágo konvenšuvdna inkorporejuvvi Norgga lágaide, máinnašuvvon mánaga alimusriektemearrádusas mat gusket sámi diliide.

3.4.2 ILO-konvenšuvdna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iehčanas stáhtain

Norga ratifiserii, vuosttaš riikan, ILO-konvenšuvdna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iehčanas stáhtain geassemánu 19. b. 1990, maŋŋágo Stuorradiggi lei mearridan miedi hit ratifikašuvdnii. Konvenšuvdna bođii fápmui čakčamánu 5. b. 1991. Miedihanproposišuvnnas ratifikašuvdnii čielggaduvvui ahte konvenšuvdna

Norgga várás galggai gustot sámiide Norggas, masa Stuorradiggi guorrasii ášši meannudettiin.

Konvenšuvnnas leat mearrádušat álgoálbmogiid vuoigatvuoda birra ieža beassat mearridit iežaset kultuvrralaš ovdáneami, oahppat geavahit iežaset giela ja ásahtit iežaset ásaheami mat ovdastit sin eiseválddiid ektui. Viidáseappot dohkkeha konvenšuvdna álgoálbmogiid dáhtu ja dárbbu beassat hálldašit iežaset ásaheami, iežaset eallinvugiid ja ekonomalaš ovdáneami. Dat mearkaša ahte álgoálbmogiid dáhtu beassat bisuhit ja viidáseappot ovddidit iežaset identitehta, giela ja oskku dohkkehuvvo, daid stáhtaid rámma siskko-bealde gos sii ássat. Dasto leat konvenšuvnnas mearrádušat earret eará eanavuoigatvuodaid, barggolašvuoda ja bargoeallima, oahpahusa ja oaju ja dearvvašvuoda birra. ILO-konvenšuvdna nr. 169 ásaheami uhcimus standárddaid álgoálbmogiid rievttálaš suodjaleapmái.

Ratífikašuvnna geažil lea ráđđehus konvenšuvnna artihkkala 6 nr. 1 bušta a vuodul rievttalaččat geatnegahtton

konsulteret guoskevaš álbmogiid, heivvolaš čadahuvugiiguin ja erenoamážit sin ovddasteaddji ásaheami bokte, go árvvoštallo čadahit lágaidda dahje hálldahusaš doaibmabijuid main sáhtta leat njuolggat váikkuhus sidjiide.

Dasa lassin čuožžu artihkkalis 6 nr. 2 ahte

konsultašuvnnat mat čadahuvvojat geavahettiin dán konvenšuvnna, galget čadahuvvot buriin dáhtuin, diliide heivehuvvon vugiiguin, ja dainna ulbmiliin ahte juksat ovttafielalašvuoda dahje mieddieami evttuhuvvon doaibmabijuide.

Stuorradiggi mearridii geassemánu 7. b. 2021 konsultašuvdnajuolggadusaid lága bokte nannet sámelágas. Sámediggi lei mieddihan lálkamearrádušat bohte fápmui suoidnemánu 1. b. 2021. Lágas čuovvu ahte konsultašuvdnageatnegasvuohta gusto buot hálldašandásiide. Seammás go lálkka bođii fápmui, almmuhuvvui maiddái bagadus gielddaide ja fylkkagielddaide konsultašuvnnaid birra sámi beroštusaiguin.

Sámelága § 4-6 vuosttaš laddasa vuosttaš cealkagis čuožžu ahte:

Konsultašuvnnat galget čadahuvvot vuoiggalaš jáhkuin ja dainna ulbmiliin ahte olahit ovttafielalašvuoda.

Sátnádeapmi lea hui ovttalágan sátnádeamiiguin ILO-konvenšuvnna 6. artihkkalis, maiddái ON julggaštusa 19. artihkkalis álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra. Nu čuovvu ge sámelága sátnádeami ahte eiseválddit buot dásiin galget oččodit ovttafielalašvuoda dahje mieddieami konsultašuvnain. Gáibáduš ii leat ahte galgá juksat ovttafielalašvuoda dahje mieddieami buot áššiin mat gusket sámi vuoigatvuodalaččaide.

Alimusrieki lea cealkán ahte jus eiseválddi sisabáhken ollásit njeaidá minoritehta birgenlági, de dat gáibida friija ja diedihuvvon ovddalgih-tii mieddieami.²

3.4.3 ON julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra

ON váldočaahkkin mearridii čakčamánu 13. b. 2007 julggaštusa álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra, mannágo dat lei hábmehuvvon stáhtaid ja iešguđet álgoálbmotjoavkkuid lagas ovttasbarggus.

Norgga eiseválddit oassálaste árrjalaččat bargui álgoálbmotjulggaštusain álggu rájes jagi 1984. Sámediggi oassálasttii oppa áiggi bistevaš árrasin Norgga sáttagoddái go ON meannudii julggaštusa.

Vaikke vel julggaštus iešalddis ii leat rievttalaččat čatnevaš, de leat julggaštusas dehálaš standárddat. Julggaštus bidjá dehálaš láidestusaid dasa mo áddet guđe vuoigatvuodaid álgoálbmogiin leat, earret eará dakkár vuodddarbbuid birra go dearvvašvuoda ja oahpahusa, ja mearrádušat árbevirolaš resurssaid ja eatnamiid birra ja vuoigatvuoda birra daidda.

Nu mo Alimusrieki lea cealkán (HR-2018-456-P (Unjárga)), de adno julggaštus guovddáš dokumentan álgoálbmotrievttis, earret eará dannego dat dávista álbmotrievttálaš prinsihpaid suorggis ja go hui ollu stáhtat leat dan dorjon. Julggaštusa iešguđet mearrádušat eai oro gustomin guhkkellebbui go dan mii čuovvu čatnevaš konvenšuvnain, vuosttamuččas ILO-konvenšuvnnas nr. 169.³

Mearrideami oktavuodas jagi 2007 ledje julggaštusa váldooasit jo čadahuvvon Norgga riektái, erenomážit sámeláhkii, Finnmárkkuláhkii ja dalá konsultašuvdnaprošedyraide.⁴

² HR-2017-2428-A (Boazolohkogeahpedeapmi I) teaksta-oassi 74.

³ HR-2018-456-P (Unjárga) teaksta-oassi 97.

⁴ Konsultašuvdnaprošedyrat nannejuvvojedje sámelága kapihttalas 4 suoidnemánu 1. b. 2021.

Sámedikki mearkkašupmi

ON julggaštus álgoálbmotvuoigatvuodaid birra (UNDRIP) dávista daid rievttálaš geatnegasvuodaid mat čatnasit ON-lihtu olmmošvuoigatvuodamearrádusaide, iešgudet multilaterála olmmošvuoigatvuodasoahpamušaide ja vieruiduvvanriektái. Julggaštusa vuodđun leat stáhtaid oppalaš olmmošvuoigatvuodageaskkut ja čatnasa dakkár vuđolaš olmmošvuoigatvuodaprinsihpaide go eahpevealaheapmái, iešmearrideapmái ja kultuvrralaš integritehtii, mat leat mielde govdat ratifiserejuvnon olmmošvuoigatvuodasoahpamušaide. Dasa lassin čatnasa julggaštus jearggalaš dáhpaí riikkaidgaskasaš ja stáhtalaš riektegeavadis.

Norgga Alimusriekti nanne Unjárga-duomus (HR-2018-456-P) ahte ON julggaštusa álgoálbmotvuoigatvuodaid birra ferte atnit guovddáš dokumentan álgoálbmotrievttis, earret eará dannego dat dávista álgoálbmotrievttálaš prinsihpaid dan suorggis ja go dan leat hui ollu stáhtat dorjon.

Julggaštusa leat stáhtat ja álgoálbmotáirasat ovtta soahpan, earret eará sámi áirasat, ja danne dat dovddaha álgoálbmogiid iežaset áddejumi sin iežaset vuoigatvuodain ja stáhta dohkkehan geatnegasvuodaid, sihke álbmotrievttálaččat ja politihkalaččat.

3.4.4 Eurohpáráđi rámmakonvenšuvdna nátionála minoritehtaid suodjaleami birra

Eurohpáráđi ministtarlávdegoddi mearridii Eurohpáráđi rámmakonvenšuvdna nátionála minoritehtaid suodjaleami birra jagi 1994 ja Norga ratifiserii konvenšuvdna jagi 1999. Rámmakonvenšuvdna lea vuosttaš juridihkalaččat čatnevaš multilaterála šiehtadus nátionála minoritehtaid suodjaleami birra. Proposišuvnnas ratifikašuvdna miediheami birra boahtá ovdan ahte sámít ollašuhttet eavttuid sáhttit adnojuvvot nátionála minoritehtan konvenšuvdna vuodul, gč. St.prp. nr. 80 (1997–98) kapihtala 3.4.

Danne lea Norga álbmotrievttálaččat čadnon rámmakonvenšuvdna geatnegasvuodain, maiddái sámiid ektui. Dainna čujuhusain ahte sámiid vuoigatvuodát ILO-konvenšuvdna nr. 169 vuodul gus-tojit guhkkelebbui, lei Sámedikki oaidnu, viđat raporterenvuoru rádjai jagi 2020, ahte sámít eai háliidan ahte Norgga politihkka nátionála minoritehtaid ektui galggai gustot sámiiide. Go sámít ja sámi dilit vuosttaš geardde namuhuvvojede Norgga raporttas rámmakonvenšuvdna čuovvuleami birra jagi 2020, deattuhuvvui ahte dat ii mieldebbuktán rievdadusaid sámi vuoigat-

vuodaide álgoálbmogin ja Norgga stáhta álgoálbmotrievttálaš geatnegasvuodaid čuovvuleapmái.

Sámedikki mearkkašupmi

Sámedikki motivašuvdna deaivvadit Eurohpáráđi áirasiiguin jagi 2020 minoritehtaid suodjaleami birra lei erenoamážit dat go konvenšuvdna geatnegahtta lahttoriikkaid suodjalit minoritehtaid gie-laid, dás maiddái sámegiela. Eurohpáráđi ráddeadđi lávdegotti raporta dađibahábut bidjá sámi giellagažaldagaid menddo garrasit vuostála-gaid nátionála minoritehtaid vuoigatvuodaiguin. Dat dagahii unohas sehkkema gaskal álgoálbmo-giid vuoigatvuodaid ja minoritehtaid vuoigatvuodaid. Sámedikki bealis dat vásihuvvui uhccán konstruktiivnan go das lea sáhka goappatlágan riektedilis.

Sámedikki oaidnu lea ain ahte Norgga poli-tihkka nátionála minoritehtaid ektui ii galgga gus-tot sámiiide, ja ahte Eurohpáráđi rámmakonvenšuvdna nátionála minoritehtaid suodjaleami várás ii guoskka njuolgga sámi álbmogii Norggas.

3.4.5 Eurohpá lihttu regiovdna- dahje minoritehtagielaid várás

Eurohpáráđi dohkkehii Eurohpá lihtu regiovdna-dahje minoritehtagielaid várás (minoritehtagiella-lihtu) jagi 1992 dainna ulbmiliin ahte suodjalit minoritehtagielaid, gáhtten dihtii Eurohpá kultu-vrra ovttastahhton ja mánggabealat kultuvran. Norga ratifiserii lihtu skábmamánu 10. b. 1993, ja dat bodii fápmui njukčamánu 1. b. 1998.

Minoritehtagiellalihttu geatnegahtta nátionálastáhtaid čadahit konkreta doaibmabijuid gáhtten dihtii regiovdna- ja minoritehtagielaid, vai dat bohtet oidnosii sihke politihkas, lágain ja geavadis.

Go riika ratifisere minoritehtagiellalihttu, galgá lihtu oassi II gustot buot regiovdna- dahje minori-tehtagielaide riikkas. Norga lea defineren davvisámegiela, máttasámegiela ja julevsámegiela, kvenagiela ja romanes ja romani gielaid regiovdna-dahje minoritehtagiellan.

Dasa lassin sáhtta stáhta válljet geatnegahttit iežas oasi III mearrádusaide. Dát mearrádusat leat viidábun ja dain leat bienaleappo njuolggadusat earret eará oahpahusa, riektelágádusa, almmolaš hálddašeami, media ja kultuvrra várás. Norggas guoská oassi III davvisámegillii, máttasámegillii ja julevsámegillii. Minoritehtagiellalihttu oassi III lea guoskan davvisámegillii dan rájes go Norga ratifiserii minoritehtagiellalihttu. Máttasámegiela ja julevsámegiela oktavuodas sáddejedje Norgga

eiseválddit golggotmánu 14. b. 2021 julggaštusa Eurohpáráddái ahte Norga geatnegahtta iežas oassái III maiddái dáid gielaide ektui.

Minoritehtagiellalihtus leat bienaleappo ja viidit njuolggadusat giellavuoigatvuodaid birra go rámmakonvenšuvnnas nátionála minoritehtaid suodjaleami birra.

Sámedikki mearkkašupmi

Sámediggi deattuha ahte álgoálbmotgielaid ja minoritehtagielaid stáhtusa ja vuoigatvuodasuodjalusa gaskkas leat stuorra erohusat. Eurohpá lihttu regiovdna- dahje minoritehtagielaid várás gusto dattetge sámegielaide, dannego Eurohpárádis ii leat sierra konvenšuvdnavuđot rámmavuogádat mii erenoamážit gusto álgoálbmogiidda ja sin gielaide.

Sámediggi lea duhtavaš go giellalihtu oassi III dál gusto maiddái máttasámegillii ja julevsámegillii. Sámediggi deattuha ahte lihtu oasi III suodjalus berre maiddái gustot bihtán-, ubmi- ja nuortalašgillii, mat maiddái leat sámegielat Norgga bealde Sámis. Dál ii leat oktage bihtán-, ubmi- dahje nuortalašgieldda mielde sámegielaide dálá hállddašanguovllus, muhto dáid gielain leat maiddái giellaguovllut Norgga bealde Sámis.

3.4.6 ON mánáidkonvenšuvdna

Norga ratifiserii ON konvenšuvnna mánáid vuoigatvuodaid birra jagi 1991. Dat váldui mielde olmmošvuoigatvuodáláhkii jagi 2003 ja danne lea das stáhtus Norgga láhkan. Vuostálasvuoda oktavuoda lea konvenšuvnna mearrádusas ovdu eará lágaid ektui. Mánáidkonvenšuvnnas leat mánnga artihkkala mat geatnegahttet stáhta fuolahit sámi mánáid vuoigatvuoda gáhttet iežaset identitehta ja doaimmahit iežaset kultuvrra, giela ja oskku, das maiddái artihkal 2, artihkal 8, artihkal 12, artihkal 20 ja artihkal 30.

3.4.7 ON nállevealahankonvenšuvdna

ON váldočoahkkin mearridii ON nállevealahankonvenšuvnna jagi 1965 ja dat bodii fápmui jagi 1969. Norga ratifiserii konvenšuvnna jagi 1970. Konvenšuvdna lea mielde Norgga lágain dásseárvo- ja vealahanlága bokte. Konvenšuvdna geatnegahtta Norgga heaittihit buot earromean-nudeami náli, liikeivnni, šaddanvuolgaga dahje čearddalaš vuolgaga geažil. Nállevealahanlávdegoddi, mas konvenšuvnna vuodul lea ovddasvástádus čuovvulit mo stáhtat čuovvulit konvenšuvnna mearrádusaid, lea mánngga oktavuodas ávžžuhan

Norgga nannet doaibmabijuid mat fuolahit sámiid ja sámi vuoigatvuodaid.

3.5 Oppalaš nátionála riekti mas lea erenoamáš mearkkašupmi sámi álbmogii

Stáhta ovddasvástádus sihkkarastit sámi álbmoga vuhtiiváldima fuolahuvvo earret eará lágain, láhkaasahusain ja jáhkásaš bušeahhtamearrádusain. Láhka Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra (sámeláhka), láhka mánáidgárdidiid birra (mánáidgárdeláhka), láhka vuodđoskuvlaoahpahusa ja joatkkaoahpahusa birra (oahpahusláhka), láhka gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvallusaid jna. birra (dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvallusláhka) ja láhka almmolaš orgánaid ovddasvástádusa birra geavahit dulkka jna. (dulkaláhka) leat ovdamearkkat lágaide main leat mearrádusat mat muddejit daid geatnegasvuodaid mat stáhta eiseválddiin, gielddain ja fylkkagielddain leat sámi álbmoga ektui.

3.5.1 Láhka vuodđoskuvlaoahpahusa ja joatkkaoahpahusa birra (oahpahusláhka)

Buot ohppiin lea oahpahuslága § 3-2 vuosttaš laddasa vuodul vuoigatvuodta oahpahussii sámegielas beroškeahhtá gos riikkas sii ásašit.

Oahpahuslága § 3-2 nuppi laddasa vuodul lea buot ohppiin geat ássat giellaovddidangiielddain dahje giellaealáskahttingielddain vuoigatvuodta oahpahussii *sámegielas* ja *sámegillii*. Go uhci-musat logi oahppi eará gielddas go giellaovddidan-gielddain dahje giellaealáskahttingielddain háliidit oahpahusa sámegielas dahje sámegillii, lea sis oahpahuslága § 3-2 goalmát laddasa vuodul vuoigatvuodta dasa. Gáibádus ahte galget leat uhci-musat logi oahppi gusto oktiibuot logi oahppái buot luohkái olles gielddas. Vuoigatvuodta lea gustojeaddjin nu guhká go leat vel uhci-musat guhtta oahppi geat háliidit dakkár oahpahusa.

Oahpahuslága § 6-2 vuosttaš laddasa vuodul lea joatkkaoahpahusa ohppiin vuoigatvuodta oahpahussii sámegielas. Dat vuoigatvuodta gusto vaikke vel oahppis ii leat ge leamaš oahpahus sámegielas vuodđoskuvllas, ja beroškeahhtá gos riikkas oahppi ásaš. Oahppi vällje gude sámegielas sus galgá leat oahpahus – davvisámegielas, julevsámegielas dahje máttasámegielas. § 6-2 nuppi laddasa vuodul lea buot ohppiin (beroškeahhtá leš dal sis sámi duogáš vai ii) geain lea leamaš oahpahus sámegielas dahje sámegillii vuodđoskuvllas,

vuogiatvuohtha oahpahussii sámegeiela joatk-
kaoahpahusas. Ohppiin ii leat vuogiatvuohtha váll-
jet eará sámegeiela joatkaoahpahusas go dan
sámegeiela mas sis lei oahpahus vuodđoskuvllas.

Sámedikki mearkkašupmi

Sámediggi oaiivvilda ahte sámi ohppiid vuogiat-
vuodát eai fuolahuvvo doarvái bures oahpahuslá-
gas. Sámediggi ovddidii konsultašuvnnain odđá
oahpahuslága birra rievdadus-/lasseevttohusa
máŋgga paragrafii oahpahuslágas.

Konsultašuvnnain moittii Sámediggi dan ahte
láhkaevttohus ii rahpan vejolašvuoda viiddidit
Sámedikki válddi mearridit sámi oahppoplánaid
sámi sisdoalu, nu mo Sámediggi dál mearrida
nátionála oahppoplánaid sisdoalu. Ii ge miedihuv-
von Sámedikki evttohussii ásahtit vuogiatvuoda
oahpahussii sámegeiela ja sámegeillii vel guovtti
fágas ohppiide geain lea sámegeiela sámegeiela
hálddašanguovllu olggobealde.

Sámediggi oaiivvilda ahte oahpahuslágas galgá
leat dakkár njulggadus ahte buot oahpponeavvut
galget leat girjedárogeillii, odđadárogeillii, davvisá-
megillii, julevsámegillii ja máttasámegillii seamma
áiggi. Sámedikki oainnu mielde galgá lágas leat
vuogiatvuohtha hospiterenorrumi go oahppi oázžu
gáiddusoahpahusa sámegeiela. Sámedikki oainnu
mielde berre maiddá vuogiatvuohtha oahpponeav-
vuide sámegeillii fuolahuvvot lágas.

Sámediggi oaiivvilda ahte vai sámi oahppit
geain leat erenoamáš dárbbut, galget oázžut dan
oahpahusa masa sis lea vuogiatvuohtha, ferte viid-
didit oahpahuslága § 11-8 árvvoštallanvuodu maid-
dá gustot giella- ja kulturduogáži. Sámediggi ii
leat ožžon miedáhusa dakkár oidnui.

3.5.2 Láhka mánáidgárdiid birra (mánáidgárdeláhka)

Mánáidgárdelága § 2 goalmát láddasis čuovvu
ahte mánáidgárdi galgá

vuhtiiváldit máná agi, doaibmadási, sohkabeali,
sosiála, čearddalaš ja kultuvrralaš duogáža, das
maiddá sámi mánáid giela ja kultuvrra.

Láhkaásahusas rámmaplána birra mánáidgárdi
sisdollui ja bargamušaide lea 1. čuoggás nannejuv-
von ahte mánáidgárdi sámi mánát galget
oázžut doarjaga gáhttet ja ovddidit iežaset giela,
máhtu ja kultuvrra beroškeahhtá gos riikkas sii
orošit.

Sámi mánáid mánáidgárdeláldat, sihke sisk-
kabealde ja olggobealde hálddašanguovvluid, lea

muddejuvvon mánáidgárdelága § 10 goalmát
láddasis:

Gielddas lea ovddasvástádus das ahte sámi
mánáid mánáidgárdeláldat sámi guovlluin lea
vuodđuduvvon sámi gillii ja kultuvrii. Eará
gielddain galget dilitt láchčojuvvot nu ahte sámi
mánát sáhttet sihkkarastit ja ovddidit gielaset ja
kultuvrraset.

Mánáidgárdeláhka ii atte sámi mánáide vuogiat-
vuoda sámi mánáidgárdeláldahkii, muhto deat-
tasta gieldda ovddasvástádusa addit hálddašan-
guovvluid sámi mánáide mánáidgárdeláldaga mii
lea vuodđuduvvon sámi gillii ja kultuvrii. Sámi
mánáide hálddašanguovllu olggobealde galgá
gieldda láchčit diliid nu ahte sámi mánát besset ovd-
didit iežaset giela ja kultuvrra.

Sámedikki mearkkašupmi

Lea stuorra hástalussan ahte mánáidgárdeláhka
lea eahpečielggas go guoská sámi mánáid vuogiat-
vuhtii sámegeiela mánáidgárdái. Dillečilgehus
diedáhusas Died. St. 13 (2022–2023) *Sámi giella,
kultuvra ja servodateallin – Gelbbolašvuohtha ja
rekrutteren mánáidgárdis, vuodđooahpahusas ja
alit oahpus* čujuha dasa ahte sámi mánáidgarde-
suorgi rahčá iešguđet hástalusaiuin. Sámedikki
oainnu mielde lea stuorra hástalus ahte mánáid-
gárdeláhka ii leat čielggas mánáid vuogiatvuoda
ektui sámegeiela mánáidgárdái. Sámediggi oaiiv-
vilda ahte mánáidgárdeláhka ferte oainnusmahttit
ja čielggasmahttit sámi mánáid vuogiatvuoda
sámegeiela mánáidgárdeláldahkii ja ahte sámi
sisdoallu ja gáibádus ahte sámi mánáidgárdiid
bargiin lea sámi giellagelbbolašvuohtha, čielggas-
mahtto mánáidgárdi rámmaplánas.

3.5.3 Láhka universitehtaid ja allaskuvllaid birra (universitehta- ja allaskuvlaláhka)

Jagi 2024 universitehta- ja allaskuvlaláhkii lea
sámegeiela váldon mielde čielga dásseárvosaš
giellan dárogielain. Boares mearrádus dárogiela
birra fágagiellan lea viiddiduvvon gustot maiddá
sámegeillii, dainna lágiin ahte §:s 2-3 lea njulggas-
dus mii dadjá ahte ásaheain main lea erenoamáš
ovddasvástádus sámi dutkamis ja alit oahpus, lea
ovddasvástádus geavahit, ovddidit ja nannet sámi
fágagiela. Maiddá lea ásaheuvvon gáibádus ahte
universitehtaid ja allaskuvllaid oahpahusgiella
galgá váldonjuolggadussan leat dárogiella dahje
sámegeiella. Geahča máinnašumi dokumeanttas

Prop. 126 L (2022–2023) *Láhka universitehtaid ja allaskuvllaid birra*, čuoggá 6.3.

Váikkuhusain borgemánu 1. b. 2025 rájes rievdaduvvui universitehta- ja allaskuvllalága láhkaásahus nu ahte daid ásaahasaid studeanttain mat leat ožžon erenoamáš ovddasvástádusa sámi dutkamis ja alit oahpus, lea vuoigatvuohta geiget iehčanas barggu (nu go bachelor- ja masterčállosiid) sámegeilli, muhto ahte ásaahasat sáhttet spiehkastit jus leat fágalaš ákkat. (Geahča láhkaásahusa § 5-3)

Čuovvuleapmin diedáhussii Meld. St. 20 (2023–2024) *Opptak til høgare utdanning, mearriduvvui* jagi 2025 odđa sisaváldinláhkaásahus mas jagi 2028 rájes lea ásaahuvvon okta lassečuokkis ohcciide geain lea sámegeilla vuosttašgiellan joatkkaoahpahusas. Ulbmilin lea ahte dat galgá váikkuhit eanebuid válljet sámegeilla vuosttašgiellan (láhkaásahusa § 5-7).

Maiddá leat mearriduvvon rievdadusat das geat sáhttet gilvohallat earis ohcciid várás geain lea giellagelbbolašvuohta, ja sámi eari earrevuorus. Áigumuššan lea sihkkarastit ahte earri geavahuvvo ohcciid várás geat leat doaibmi sámegeillagat, ja eastadit ahte earri šaddá duohta bajimus rádján. (Geahča láhkaásahusa § 5-10)

3.5.4 Láhka mánáidsuodjalusa birra (mánáidsuodjalusláhka)

Mánáidsuodjaluslágas leat mánnga mearrádusa mat galget veahkehit fuolahit mánáid kultuvrralaš, gielalaš ja oskkoldatlaš duogáža. Mearrádusain lea erenoamáš mearkkašupmi sámi mánáide. Odđa mánáidsuodjaluslágas mii bođii fápmui odđajagimánu 1. b. 2023, lea dat geatnegasvuohta čielggasmahtton odđa mearrádusain §:s 1-8 Mánáid kultuvrralaš, gielalaš ja oskkoldatlaš duogáš. Láhkamearrádusas čuožžu ahte:

Mánáidsuodjalus galgá barggustis vuhtiiváldit máná čearddalaš, kultuvrralaš, gielalaš ja oskkoldatlaš duogáža buot muttuin áššis. Sámi mánáid erenoamáš vuoigatvuođat galget fuolahuvvot.

Dat mielddisbuktá ahte mánáidsuodjalusas lea ovddasvástádusa doarvái bures vuhtiiváldit sámi mánáid gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid buot dásiin ja muttuin mánáidsuodjalusáššis, mii mearkkaša buot áššemeannudemiin, daguin ja mearrádusain mánáidsuodjalusas, ii dušše biebmuovttu ja ásaahusa válljemis. Nu galgá ge vuhtiiváldit máná duogáža sihke iskkadeamis, veahkkedoaimbajuid válljemis ja doaibmajuid válljemis olggobealde ruovttu, orruma oktavuodas ása-

husas dahje biebmuovttus, ja mánáidsuodjalusa čuovvulanbarggus. Mánáidsuodjalusláhka lea odđajagimánu 1. b. 2026 rájes maiddá sámegeilli.

3.5.5 Láhka gielddalaš heahteguovddášfálaldagaid birra (heahteguovddášláhka)

Heahteguovddášlága § 3 rievdaduvvui váikkuhusain odđajagimánu 1. b. 2026 rájes, ja odđa nuppi lađđasis lea nannejuvvon ahte sámiid erenoamáš vuoigatvuođat galget fuolahuvvot heahteguovddášfálaldagas. Mearrádus ii atte odđa vuoigatvuođaid sámi veahkaváldegillájeddjiide, muhto čielggasmahtta dan ovddasvástádusa mii gielddain lea addit oktagaslaš fálaldaga sámiide. Ulbmilin lea loktet fuomášumi sámiide sihke joavkun ja indiviidan, ja nu addit buoret heahteguovddášfálaldaga sámi nissoniidda, albmáide ja mánáide, daid nátionála lágaid ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnain vuodul mat geatnegahttet Norgga.

Riikkas leat stuorra erohusat das man stuorra oasis álbmogis lea sámi duogáš, ja danne molsašudda heivehandárbu iešguđet gielddaid ja heahteguovddážiid gaskkas. Gielddat árvvoštallet ieža mo fálaldat buoremusat galgá organiserejuvot, ja makkár gelbbolašvuođa sii dárbbasit dasa ahte addit buori fálaldaga sámi álbmogii. Dat mearkkaša ahte láhka ii bija láidestusaid dasa makkár organiserema dahje struktuvrra gielda galgá válljet, muhto dat čielggasmahtta lága gáibadusaid mat gusket bálvalusa sisdollui ja kvalitehtii.

Sámi mánáid ektui ferte heahteguovddášlága § 3 nuppi lađđasa geahččat goalmmat lađđasa oktavuodas gielddaid geatnegasvuođa birra fuolahit mánáid dakkár buori vugiin mii lea heivehuvvon sin erenoamáš dárbbuide, ja fuolahit ahte mánáid vuoigatvuođat eará njuołlgadusaid vuodul leat ollašuvttot. Dat ahte sámiid erenoamáš vuoigatvuođaid láhkavuodusteapmi galgá fuolahuvvot, mearkkaša lassi čielggasmahttima das ahte gielddat galget bidjat fuomášumi dasa ahte láchit diliid sámi mánáid erenoamáš vuoigatvuođaide, earret eará giellaláhčimii.

3.5.6 Láhka gielddalaš dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusaid jna. birra (dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusláhka)

Dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvaluslága § 3-1 geatnegahtta gielddaid fuolahit ahte olbmuide geat orodit gielddas, galget fáłlojuvot dárbbalaš dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusat. Gieldda ovddasvástádus gusto buot buhcciid- ja geava-

heddiidjoavkkuide, maidái olbmuid somáhtalaš dahje psyhkalaš dávddaiguin, vahágiiguin dahje gillámušaiguin, gárrenmirkováttisvuodaiguin, sosiála váttisvuodaiguin dahje doaibmavádjitvuodaiguin. «Dárbbaslaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat» mearkkaša dohkálaš bálvalusfálaldat mii addo oktagaslaš dárboárvvoštallama vuodul. Ollislaš, árvvolaš ja oktiordnejuvvon dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusfálaldat dohkálaš fágagelbbolašvuodain galgá addot. Viidáseappot geatnegahtta dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusláhka, paragrafa 3-10, sámegielaide hálldašanguovllu gielddaid fuolahit ahte sámi buhcciid dahje geavaheddiid dárbbut heivehuvvon bálvalusade deattuhuvvojit bálvalusa hábmema oktavuodas.

3.5.7 Láhka buhcciid- ja geavaheddiidvuoigatvuodaid birra (buhcciid- ja geavaheddiidvuoigatvuodáláhka)

Buhcciid- ja geavaheddiidvuoigatvuodáláhka addá buot ássiide vuoigatvuoda dárbbaslaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaide oktagaslaš árvvoštallama vuodul, gč. lága § 2-1 ja § 2-2. Lága § 3-2 dadjá ahte buhcciin ja geavaheddiin lea vuoigatvuohta dieđuide mat čilgejit sin dearvvašvuodadili ja sisdoalu dearvvašvuodaveahkis dahje bálvalusfálaldagas. Lága § 3-5 aiddostahtta ahte dieđut galget leat heivehuvvon vuostáiváldi oktagaslaš eavttuide, nu go ahká, rávesvuhtii, vásáhusaide ja kultur- ja gielladuogáži. Dieđut galget addot deasttalaččat ja bargit galget nu guhkás go vejolaš sihkarastit ahte vuostáiváldi lea ádden dieđuid sisdoalu ja mearkkašumi. Mearrádusa erenoamáš mearkkašumiin, gč. Ot.prp. nr. 12 (1998–99) Láhka buhcciidvuoigatvuodaid birra (buhcciidvuoigatvuodáláhka) siiddu 131 daddjo earret eará ahte

mearrádus gusto buot buhcciide, muhto sii geat erenoamážit dárbbasit heivehuvvon dieđuid leat dábaláččat mánat, olbmot geain lea vuoliduvvon dahje váilevaš návccat fuolahit iežaset beroštusaid ja olbmot minoritehtakultuvrrain ja sii geain lea váilevaš máhttu dárogelas. Sus gii addá dearvvašvuodaveahki lea ovddasvástádus heivehit dieđuid, dahje oazžut dan dahkkot. Jus buohcci lea minoritehtagielat ja mearrideaddjin lea ahte son ádde dieđuid sisdoalu, galgá háhkat dulkka. Dat guoská maidái álbmoga sámegiela oassái.

Mearrádusa galgá geahččat sámelága § 3-3 oktavuodas vuoigatvuoda birra oazžut vástádusa same-

gillii ja § 3-5 oktavuodas viiddiduvvon vuoigatvuoda birra geavahit sámegiela dearvvašvuoda- ja fuolahusásahusain sámegielaide hálldašanguovllus.

3.5.8 Láhka sosiála bálvalusaid birra bargo- ja čálgohálldašeamis (sosiálabálvalusláhka)

Sosiálabálvaluslága § 42 vuodul lea Bargo- ja čálgohálldahus geatnegahtton ráddádallat bálvalusvuostáiváldiin. Mearrádus dadjá:

Bálvalusfálaldat galgá nu guhkás go vejolaš hábmejuvvot ovtta bálvalusvuostáiváldiin. Su oaidnu galgá deattuhuvvot.

Dat guoská maidái sámi bálvalusvuostáiváldiide.

3.5.9 Láhka almmolaš orgánaid ovddasvástádusa birra dulkageavaheamis jna. (dulkaláhka)

Stáhta galgá fállat gielalaččat ja kultuvrralaččat heivehuvvon dearvvašvuoda- ja čálgofálaldagaid, vai sámi álbmot beassá geavahit iežas giela rašis diliin. Dulkaláhka ásahuvvui ođđajagimánu 1. b. 2022. Dulkaláhka gáibida ahte almmolaš orgánat galget geavahit gelbbolaš dulkka go lea dárbu vuhtiiváldit riektesihkarvuoda, dahje addit dohkálaš veahki ja bálvalusaid. Láhka addá vejolašvuoda spiehkastit gáibádusas geavahit gelbbolaš dulkka juovlamánu 31. b. 2026 rádjai. Lassin geatnegasuhtii almmolaš orgánaide geavahit gelbbolaš dulkka, bidjá láhka maidái gáibádusaid dulkii, nu go buori dulkonvieru, bealátkeahtesvuoda ja jávohisvuodageaskku. Mánáid ii leat lohpi geavahit dulkan.

Sámi allaskuvllas Guovdageainnus lea ovddasvástádus sámegiela dulkkaid gealbudeamis. Bargo- ja searvadahttindepartemeantta bušeahta, kap. 671, poastta 72 bokte lea jagi 2025 juolluduvvon 1,2 miljon ruvnnu dulkkaid gealbudeapmái sámegiela. IMDi hálldaša dáid ruđaid. Jagi 2024 bušeahttasohpamušas lasihuvvui rámmajuolludus Máhttodpartemeantta bušeahtas Sámi allaskuvlii 7 miljon ruvnnuin nannen dihtii doaimma, viiddidan dihtii álgooahpahusa ja ásahan dihtii dulkaoahpu sámegiela.

Sámedikki mearkkašupmi

Sámediggi čujuha dasa ahte dulkaláhka galgá sihkarastit ahte sámi álbmogii leat olámuttus dearvvašvuoda- ja čálgobálvalusat mat leat giella-

ja kultursensitiiva, ja deattuha ahte eaktun dasa lea ahte leat doarvái gelbbolaš dulkkat olámuttus buot sámegielain. Sámediggi oaivvilda ahte dálá rekrutteren ja oahpahuskapasitehta ii govčča bálvalusapparáhta dárbbu, ja vuorjašuvvá go dulka-váili sáhtta raššudit sihke riektesihkarvuoda ja almmolaš bálvalusaid kvalitehta.

Sámediggi deattuha ahte ovddasvástádusa mii lea biddjon Sámi allaskuvlii gealbudan ja oahpa-han dihtii sámegielat dulkkaid, ferte čuovvulit vuorddehahti ja doarvái ekonomalaš rámmaiguin. Dárbu lea nannejuvvon ja guhkeáigásaš ángiruššan dulkaohpuin, joatkkaoahpuin ja rekrutterendoaimbajiguin, vai lea geavadis vejolaš ollašuhttit dulkalága gáibádusaid olles sámi giellaguovllus.

3.5.10 Láhka dásseárvvu ja vealahangildosa birra (dásseárvo- ja vealahanláhka)

Dásseárvo- ja vealahanláhka gieldá vealaheami sohkaheami, áhpehisvuoda, riegádahttin- dahje adopšuvdnavigelobi, fuolahusbargamušaid, čearddalašvuoda, oskku, eallinoainnu, doaimbavádjitvuoda, seksuála soju, sohkaheamidentitehta, sohkahealedovddaheami dahje agi geažil dahje daid ovtastemiid geažil. Čearddalašvuoda mearkkaša earret eará riikkalaš ruohttasat, šaddanvuolgga, liikeivdni ja giella. Vealahanlávdegoddi giehtagušša lága. Lávdegotti váldi giehtaguššat lága čuovvu vealahanáittardeaddjilágas.

3.5.11 Láhka boazodoalu birra (boazodoalloláhka)

Sámi boazoguohtunguovllus galgá boazodoalloláhka láhčit diliid ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš guodevaš boazodollui sámi kultuvrra,

árbevieruid ja virolašvuoda vuodul ávkin boazodoalloálbmogii alcceseaset ja servodahkii muđui. Juksan dihtii dáid mihtuid galgá láhka bidjat vuodu boazodoalu heivvolaš organiseremii ja hálddašeapmái. Boazodoallu galgá bisuhuvvot dehálaš vuodđun sámi kultuvrii ja servodateallimii.

Láhka galgá leat mielde sihkkarastimin sámi boazoguohtunguovllu boazodoalloareálaid boazodoalu deháleamos resursavuodđun. Ovddasvástádus areálasihkkarastimis gullá sihke boazodoalluvuoigatvuoda eaiggádiidda, eará vuoigatvuoda-laččaide ja eiseválddiide.

Sámi boazoguohtunguovllu olggobealde galgá láhka láhčit diliid ekologalaš ja ekonomalaš guodevaš ávkkástallamii boazoguohtunressaiguin báikkálaš kultuvrra ja árbevieruid vuodul daid guovlluin gos lea lohpi doaimmahit boazodoalu § 8 njuolggadusaid vuodul.

Sihke sámi boazoguohtunguovllu siskabealde ja olggobealde galgá láhka leat mielde sihkkarastimin dohkálaš eliiddčálgu bohccuide.

3.5.12 Láhka báikenamaid birra (báikenammaláhka)

Báikenammalága ulbmil lea fuolahit báikenamaid kulturmuittun ja addit oktasaš njuolggadusaid báikenamaid čállinvuohkái almmolaš geavaheami várás. Láhka galgá sihkkarastit dáža, sámi ja kvena báikenamaid vuhtiiváldima nationála lágaid ja riikkaidgaskasaš šiehtadusaid ja konvenšuvnnaid vuodul. Lága mielde lea Sprákrádet nammašaš ráddi báikenammabálvalus dáža ja kvena báikenamaid várás ja Sámediggi fas báikenammabálvalus sámi báikenamaid várás. Báikenammabálvalus galgá bagadit ja rávvat mearridanorgána (Kártadoaimmahaga dahje gielddaid) go báikenama čállinvuohki galgá mearriduvvot.

4 Sámeapolitihka hálddahuslaš rámmaeavttut

Otná sámeapolitihkka lea vuodđuvuvvon Vuodđolága mearrádussii ahte «lea stáhta eiseválddiid geatnegasvuohta láchit diliid nu ahte sámi álbmotjoavku, álgoálbmogin, sáhtta seailluhit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima». Dat geatnegahtta stáhta čadahit dakkár árjajalaš politihka mas sámegeielat ja sámi kultuvrralaš perspektiivvat váldojit mielde oppalaš politihkkii. Stáhta eiseválddit eai nagot okto ollašuttit dakkár ulbmila, maiddái gielddalaš ja fylkkagielddalaš eiseválddiin lea, ovtta Sámedikkiin, ovddasvástádus gáhttet ja ovddidit sámi gielaide, kultuvrra ja servodateallima.

4.1 Stáhta eiseválddiid ovddasvástádus

Gielda- ja guovlodepartemeanttas lea ovddasvástádus oktiiheivehit stáhta politihka sámiid ektui Norggas, ja dat galgá oččodit ollislašvuođa ja oktilisvuođa politihkas, surggiid ja hálddašandásiid rastá.

Ollislaš sámeapolitihkka eaktuda buori ovtta- doaibmama iešguđet departemeanttaid gaskkas. Juohke fágadepartemeanttas lea ovddasvástádus čuovvulit sámeapolitihka iežaset surggiin. Gielda- ja guovlodepartemeanttas leat iešguđet rollat eará departemeanttaid ektui. Departemeanta galgá:

- juohkit dieđuid daid sámeapolitihkalaš mihtuid birra maid ráđdehus ja Stuorradiggi leat mearridan
- gozihit ahte iešguđet departemeanttat čuovvulit sámeapolitihkalaš ulbmiliid ja njuolggadusaid go sii hábmejit politihka iežaset surggiin
- gozihit juolludemiid sámeapolitihkalaš doaibmabijuide
- veahkehit eará departemeanttaid go sii čielgga- dit ášsesurggiid mat gusket njuolggas sámi álbmogii
- bagadit konsultašuvdnageaskku birra Sámedikkiin ja sámi beroštusaiguin

Sámeapolitihka bohtosat bohtet buori muddui oidnosii eará departemeanttaid, Sámedikki ja gielddaid ja fylkkagielddaid bargguin. Iešguđet depar-

temeanttain lea ovddasvástádus daid njuolggadus- ain mat galget fuolahit sámi álbmoga iežaset surggiin. Dat guoská ovdamearkka dihtii konsultašuvdnageaskku čadaheapmái sámi áššiin, sámelága giellanjuolggadusaid čadaheapmái, oahpahuslága čadaheapmái, riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid čadaheapmái ja boazodoallolága čadaheapmái. Dasa lassin lea departemeanttain ovddasvástádus daid doaibmabijuide váikkuhusain mat leat jurddašuvvon olles álbmogii, muhto main sáhttet leat erenoamáš váikkuhusat sámiide.

4.2 Sámedikki ovddasvástádus, organiseren ja váldi

Sámediggi ásahuvvui geassemánu 12. b. 1987 lágain nr. 56 Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra (sámeláhka). Sámediggi ásahuvvui vuostazehttiin ovddasteaddji álbmotválljen orgánan maid sámit ieža välljejit sámiid várás, ja lea áiggi mielde ožžon eanet ja eanet bargamušaid ja válddi lágaid ja/dahje lálkaásahusaid bokte ollu surggiin.

Sámelága ovdabargguin deattuhuvvui ahte Sámedikki válddi galgá sáhttit ovddidit áiggi mielde, gč. Innst. O. nr. 79 (1986–87) siiddu 9:

Lávdegoddi lea ovttaoavilis departemeanttain das ahte Sámedikki válddi ii sáhte mearridit agibeavái. Lávdegoddi diehtá ahte Sámedikki váldesuorggi vejolaš boahtteáiggi viiddideapmi sáhtta gártat vuostálagaid eará hálddašanorgánaiguin ja eaktuda ahte dáid gažaldagaid ferte čoavdit ja čielggadit ovdal go mearrida bidjat odđa bargamušaid Sámediggái. Go leat háhkan vásáhusaid Sámedikki doaimmain, de lea lundolaš ahte váldesuorgi árvvoštallo Sámedikki barggu ja dábalas servodatoainnu ektui.

Viidáseappot biddjui sámi iešmearridanvuoigatvuođa prinsihppa vuodđun:

Jus sámi kultuvra galggaš ceavzit maiddái boahtteáiggis [...] de dat eaktuda ahte sámit ožžot mearkkašahhti stuorra iešmearridanvuoigatvuođa ja váikkuhanfámu gažaldagain main

lea stuorra mearkkašupmi sámi kultuvrra sajá-dahkii» (Ot.prp. nr. 33 (1986–87) siidu 67).

Dat mearkkaša earret eará ahte sámiet ieža, Sámedikki bokte, galget dahkat vuoruhemiid sámi kultuvrra ja servodateallima ektui, ii ge ráđdehus.

Sámedikki organiseren

Sámedikkis lea parlamentáralaš vuogádat. 39 áirasa välljejuvvojit čieža vágabiirres Sámediggái.¹ Sámedikki dievasčoahkkima eanetlohku vuodđuda sámediggeráđi. Sámediggerádis lea politihkalaš ovddasvástádus Sámedikki doaimmas, dás maiddá Sámedikki hálldahuslaš doaimmas. Sámedikkis lea

1. *dievasčoahkkin* (parlameantadoaimma lávdegodde- ja dievasčoahkkimiiguin mat dábálaččat dollojit njelljii jahkái),
2. *sámediggeráđi* (politihkkaovddidandoaimma ja parlamentáralaš ovddasvástádus dievasčoahkkima ektui),
3. *dievasčoahkkinjodihangoddi* (dievasčoahkkin vällje välljejuvvon áirasiid gaskkas vihtta áirasa Sámedikki dievasčoahkkinjodihangoddá. Dievasčoahkkinjodihangotti bargamuššan lea fuolahit Sámedikki vágajienastuslogu ja sámediggeválgga hálldašeami, gohččut Sámedikki die-

vasčoahkkimii ja jodihit dievasčoahkkima digastallamiid ja sáddet áššiid sámediggerádis fágálávdegottiid ja dievasčoahkkimiid meannudeapmái),

4. *lávdegottit ja ráđit*, (golbma fágálávdegotti; plána- ja finánsalávdegoddi, bajásšaddan-, fuolahus- ja oahpahuslávdegoddi ja ealahus- ja kulturlávdegoddi, vágálávdegoddi, doarjjaáššiid váiddalávdegoddi, Sámedikki vágálávdegoddi, Sámedikki vuorrasiidráđi, bearráigeahččanlávdegoddi, Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi ja ráđi sámiiid várás geain leat norbmarihkkun doaimmavariašuvnnat).
5. *hálldahus* (parlameantahálldahus, ráhkka-nahttit hálldašanáššiid sámediggeráđái ja Sámedikki dievasčoahkkimii, sámediggeráđi čállingoddi, doarjagiid áššemeannudeapmi ja kulturmuitalága, oahpahuslága ja báikenam-malága hálldašanorgána).

Nu lea ge Sámedikki doaimmas sullasašvuodát dainna bargguin maid sihke Sturradiggi, ráđdehus, departemeanttat ja direktoráhtat čadahit, ja guoská eanaš servodatsurggiide.

Sámedikki völdi

Sámedikki völdi sáhtta juohkit guoktin váldokategoriijan, völdi lágaid ja/dahje lálkaásahusaid vuodul ja völdi juohkit ekonomalaš doarjagiid. Sámediggái lea addon völdi lágaid/lálkaásahusaid vuodul guđa suorggis. Dat leat:

- Kulturmuitalálka sámi kulturmuittuid okta-vuodas. Dát völdi vuolgá lálkaásahusas. Lassin formálalaš mearridangelbbolašvuhtii kulturmuitalága vuodul, gullá Sámedikki ovddasvástádussii sámi kulturmuittovuhtii váldimiid fuolahemi plána- ja huksenáššiin plána- ja huksenlága vuodul. Sámediggi sáhtta ovddidit vuostcealkaga go plánat rihkkot nátionála ja dehálaš regionála beroštusaid.
- Sámelága § 3-12 dadjá ahte Sámediggi galgá leat mielde suodjaleamen ja ovddideamen sámegielaid Norggas, gč. Ot.prp. nr. 114 (2001–2002).
- Oahpahuslálka go guoská váldái mearridit lálkaásahusaid oahppoplánaid birra oahpahussii sámegielas vuoddoskuvllas ja joatkkaoahpahusas, ja oahppoplánaid sierra sámi fágain joatkkaoahpahusas (geavadis fágain giella, duodji, boazodoallu). Völdi lea fápmuduvvon lága bokte.
- Lága vuodul fápmuduvvon völdi mearridit lálkaásahusaid sámi leavgga geavaheami birra, gč. sámelága § 1–6.

¹ Vágabiirret leat: 1) Nuortaguovllu vágabiire/Østre valgkrets: Máttá-Várjaga/Sør-Varanger, Unjárgga/Nesseby, Čáhcesullo/Vadsø, Várggáid/Vardø, Báhcavuona/Båtsfjord, Deanu/Tana, Bearalvági/Berlevåg, Davvisiidda/Lebesby ja Gámgaviikka/Gámgviik gieldat Finnmarkku fylkkas. 2) Ávjovári vágabiire/Ávjovári valgkrets: Kárášjoga/Karasjok ja Porsáŋgu/Porsanger gieldat ja Guovdageainnu/Kautokeino suohkan Finnmarkku fylkkas. 3) Davveguovllu vágabiire/Nordre valgkrets: Davvesiidda/Nordkapp ja Muosát/Måsøy gieldat, Hámmerfeasta/Hammerfest, Áltá/Alta, Ákqoluovtta/Hasvik, Láhpí/Loppa, Skiervvá/Skjervøy, Návuona/Kvenangen ja Ráissa/Nordreisa suohkanat Romssa ja Finnmarkku fylkkain. 4) Gáiseguovllu vágabiire/Gáisi valgkrets: Gáivuona/Kåfjord, Omasvuona/Storfjord, Ivgu/Lyngen, Gálssa/Karlsøy, Romssa/Tromsø, Báhcavuona/Balsfjord, Málátvuomi/Målselv, Beardu/Bardu, Sáccá/Senja, Ránáidsullo/Tranøy ja Ráissavuona/Sørreisa suohkanat Romssa fylkkas. 5) Viestarmera vágabiirra/Viestarmeara vágabiire/Vesthavet valgkrets: Divrráid/Dyrøy, Siellaga/Salangen, Loabága/Lavangen, Rivtta/Gratangen, Ivvárstáid/Ibestad, Hárstáid/Harstad, Bjarkøy, Giehtavuona/Kvæfjord suohkanat Romssa fylkkas ja suohkanat Sálátvuomi/Sáldal, Bájdđára/Bejarn ja Meløy rájes ja davás guvlui Nordlándda fylkkas. 6) Áarjel-Saepmie veeljemegievlie/Sørsamisk valgkrets: Ruovada/Rana ja Raavta/Rødøy suohkaniid rájes luksa Nordlándda fylkkas, Trøndelag fylka, ja suohkanat Surnadal ja Sunndal Møre ja Romsdal fylkkas ja suohkanat Engerdal, Rendalen, Os, Tolga, Tynset ja Follidal Innlandet fylkkas. 7) Lulli-Norgga vágabiire/Sør-Norge valgkrets: Dat suohkanat Møre ja Romsdal ja Innlandet fylkkain mat eai gula vágabiire 6:ži, ja fylkkat Vestland, Rogaland, Agder, Telemark, Buskerud, Vestfold, Akershus, Østfold ja Oslo.

- Lága vuodul fápmuduvvon váldi mearridit njuolggadusaid dan birra mo galgá árvvoštallat rievdan meahccegeavaheami váikkuhusa sámi kultuvrii, boazodollui, meahcásteapmái, ealahusdoaimmaheapmái ja servodateallimii. Departemeanta galgá dohkkehit njuolggadusaid, gč. Finnmarkkulága § 4.
- Sámediggi lea báikenammabálvalus sámi báikenamaid várás báikenammalága vuodul. Báikenammabálvalus galgá bagadit ja rávvat báikenamaid čállinvuogi, nammavieruid ja nammabidjama oktavuodas. Bálvalus sáhttá maiddá ovdidit cealkámuša báikenamaid geavaheami birra.

Sámediggi nammada dahje evttoha stivralahtuid ollu sámi áhahusaide ja almmolaš doaimmaide. Eanaš háviid dat lea mearriduvvon njuolggadusain, muhto muhtun háviid dat lea mearriduvvon lágain, ovdamearkka dihtii boazodoallolágas, Finnmarkkulágas ja lágas universitehtaid ja allaskuvllaid birra.

Sámediggi juohká doarjagiid ollu surggiin. Sámediggi sáhttá sámelága § 2-1 goalmmat laddasa goalmmat cealkaga vuodul mearridit láhkaáhusa doarjagiid juohkima ja geavaheami birra, muhtun diliin ovttrasáidit guoskevaš departemeanttain.

Sámediggi juohká jahkásaččat juolludusaid čuovvovaš juogadeami vuodul:

- Sámegielat (earret eará guovttegielatdoarjagiid gielddaide ja fylkkagielddaide, giellaguovddážiidda, stipeanddaid joatkaoahpahusa ohppiide, giellaovddidandoaibmabijuide ja sámi gielladoaibmabijuide mátta-, ubmi-, bihtán-, julev- ja márkasámi guovlluin)
- Bajásšaddan, oahpahus ja dutkan (earret eará doarjagiid nuvtá sámegielat mánáidgárdefálaldagaide, doarjagiid sámi giellaoahpahussii mánáidgárdiin, prošeaktadoarjagiid ja doarjagiid ovddidanbargguide mánáidgárdiin, doarjagiid pedagogalaš materiálaide, doarjagiid givssideami vuostálastimii, doarjagiid oahpponeavvuid ráhkadeapmái ja stipeanddaid alit ohppui)
- Areála, biras ja dálkkádat (doarjagat juogaduvvojit sámi beroštusaide ja vuoigatvuodalaččaide, vai sis lea duohta vejolašvuohta konsulterejuvvot áššiin mat gusket sidjiide)
- Ealahusat (iešguđet doarjjaortnegat maid ulbmil lea nannet vuoddoalahusaid, eanedit gánnáhahtit fitnodagaid sámi báikegottiin, ásaht nana ja gánnáhahtti fitnodagaid maid vuodđun lea sámi kulturdovddaheapmi)
- Kultuvra (Sámediggi juohká doarjagiid iešguđet sámi kulturáhusaide mat leat arenan

sámi kultuvrra gaskkusteapmái ja muosáheapmái. Dasa gullet earret eará sámi museat, kulturviesut, teáhterat ja festiválat. Doarjja galgá maiddá leat mielde addimin sámi dáidáriidda buriid rámmaeavttuid, eanedit sámi girjjálašvuoda hivvodaga, doarjut mediaid ja sámi valáštallama)

- Kulturमितosuođalus (doarjagat kulturmitotohálddašeapmái ja doarjagat sámi kulturárbbi láhčimii ja gaskkusteapmái)
- Dearvvašvuohta ja sosiála (doarjagat juogaduvvojit iešguđet fága- ja gealbobirrasiidda miehtá riikka)
- Álgoálbmotvuoigatvuodát, riikkaidgaskasaš ovttasbargu ja dásseárvu (earret eará doarjaga Sámi Giellagáldui)
- Ovttasbargošiehtadusat (earret eará doarjagat regionálaovddidanprošeavttaide)
- Eará doaibmabijut

Njuolggadusain sámi giella, kultuvrra ja servodateallima ruhtadeapmái kap. 560 bokte, poasta 50 čuokkis 2, boahká ovdan ahte juohke fágastáhtarádis lea ovddasvástádus iežas fágasurggiid juolludandásis, oktan daid hálddahuslaš goluiguin mat čatnasit daidda bargamušaide ja doaibmabijuide maid Sámediggi hálddaša. Dat mearkkaša ahte departemeanttat galget fuolahit ahte evttohusat ođđa bargamušaide main leat ekonomalaš váikkuhusat, ovddiduvvojit dábaláš bušeahhtaproseassaide. Seamma láhkai galgá kap. 560 poastta 50 bušeahhtarámma vuoliduvvot go bargamušat dahje doaibmabijut heaittihuvvojit dahje máhcahuvvojit fágadepartemeanttaide dahje eará almmolaš orgánaide, gč. njuolggadusaid čieknudeaddji kommeanttaid ja njuolggadusaid máinnašumi dieđáhusa 5. kapihttalis.

4.3 Gielddalaš eiseválddiid ovddasvástádus

Jus Norga galggaš lihkostuvvat sihkkarastimiin sámi ássiide buriid bálvalusfálaldagaid, main giellaš ja kultuvrralaš dárbbut ja vuoigatvuodát fuolahuvvojit, de dat eaktuda buori ovttasdoaibmama iešguđet hálddašandásiid gaskkas. Gielddalaš ja fylkkagielddalaš dási mearrádusain ja politihkas lea hui stuorra mearkkašupmi dasa man muđui sámi gielat, kultuvra ja servodateallin sáhttá ovdánit buori láhkai. Gielddain lea ovddasvástádus fállat sámi ássiide dásseárvosaš čálgofálaldaga. Fylkkagielddain lea erenoamáš ovddasvástádus regionála ovddideamis govda áddejumis. Gielddaid ja fylkkagielddaid árjjalaš ángiruššan sámi guovlluin lea

dehálaš veahkkinn sámi gielaide, kultuvrra ja servodateallima seailuheapmái ja ovddideapmái.

Gielddalaš iešstivrejupmi lea oassi servodatornegis Norggas, ja das lea vuosttažettiin sáhka das ahte gielddain lea mearridanváldi báikkálaš áššiin. Gielddalaš iešstivrenprinsihppa fakkastuvvui ovdagoddelašhkii jagi 1873 ja nannejuvvui vuodđolágas jagi 2016. Dalle oaččui Vuodđolága § 49 čuovvovaš lasáhusa:

Ássiin lea vuoigatvuohta stivret báikkálaš áššiid báikkálaš álbmotválljen orgánaid bokte.

Gielddalaš iešstivrejupmi lea maiddá suodjaluvvon gielddalága bokte. Gielddalága § 2-1 nanne gielddalaš ja fylkkagielddalaš iešstivrejumi, ja § 2-2 mearrida prinsihpaid nationála eiseválddiid gaskavuodas gielddalaš iešstivrejupmái.

Álbmotválljen orgánan leat gielddat dakkár arenan gos ássit válggaid ja mielváikkuheami bokte sáhttet leat mielde váikkuheamen gielddaid servodatbargamušaid čadaheapmái. Gielddain ja fylkkagielddain lea iehčanas ovddasvástádus iežaset resursageavaheamis ja galget heivehit doaimma sisaboaiduide. Ráđdehus fas galgá sihkkarastit ahte bargamušat ja ekonomalaš rámmat leat oktiiveivehuvvon.

Gielddat ja fylkkagielddat doaimmahit iešstivrejumiset nationála rámmaid siskkabealde. Gieldaláhka deattasta ahte gielddaid ja fylkkagielddaid iešstivrejumi ráddjejumiin galgá leat láhka-vuoddu.

Sámegielaide hálddašanguovllu almmolaš orgánain leat mánja geatnegasvuoda sámi álbmoga

ektui, earret eará sámelága giellanjuolggadusaid, mánáidgárdelága, oahpahuslága, mánáidsuodjaluslága, heahteguovddášlága, dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvaluslága, sosiálabálvaluslága, dulkalága ja báikenammalága vuodul, gč. máinnašumi kapihttalis 3.5. Almmolaš orgánat sáhttet leat gielddat, fylkkagielddat dahje stáhta orgánat.

Sámelága kapihttalis 3 leat mearrádusat sámi giellavuoigatvuodaid birra ja sámegielaide geavaheami birra. Mánja mearrádusa sámelágas gustojit erenoamážit hálddašanguovllu gielddaide, ja eará mearrádusat fas gustojit maiddá fylkkagielddaide ja stáhta eiseválddiide. Sámelága giellanjuolggadusaid rievdamiiiguin juogaduvvui sámegielaide hálddašanguovlu odđajagimánu 1. b. 2025 rájes golbman gieldakategoriijan, gohčoduvvon giellaovddidangielddat, giellaealáskahttingielddat ja giellamovttiidahttingielddat.

Gielddain ja fylkkagielddain lea guovddáš doaimma sámegielaide nannemis. Sámegielaide hálddašanguovllu gielddain lea erenoamáš ovddasvástádus fállat dieđuid ja bálvalusaid sámi álbmogii.

Gielddat leat Sámedikki dehálaš ovttasbargoguoimmit. Sámediggi lea dahkan ovttasbargošiehtadusaid Trøndelága fylkkasuohkaniin, Nordlándda fylkkasuohkaniin, Romssa fylkkasuohkaniin ja Innlandet fylkkasuohkaniin. Ovttasbargošiehtadus Finnmarkku fylkkagielddain lea ođasmahttojuvvomin. Sámediggi lea maiddá dahkan ovttasbargošiehtadusa gávpotgielddaiguin Romssain, Bådådjuin, Osloin, Álttáin, Tråantein ja Máttá-Várjagiin.

5 Sámeapolitihka bušeahttavuđot rámmaeavttut

Mánnga stuorradiggeáigodaga badjel lea leamaš govda politihkalaš ovtamielalašvuota das ahte stáhta ruđat sámeapolitihkalaš doaibmabijuide nu guhkás go vejolaš berrejit kanaliserejuvvot Sámedikki bokte. Demokrátalaš prinsihppan lea ahte sii geaidda politihkalaš mearrádusat gustojit, galget maiddá ieža beassat váikkuhit dan politihkkii mii guoská sidjiide. Sámiid álbmotválljen ja ovdasteaddji orgánan lea Sámedikkis máhtu das mat dat leat stuorámus hástalussan ja dárkun iešguđet sámi báikegottiin. Danne lea Sámedikkis buoremus eavttut árvvoštallat guđe sámeapolitihkalaš doaibmabijut áiggis áigái berrejit vuoruhuvvot.

Sámediggi lei ásaheami rájes jagi 1999 rádjai bušeahta dáfus organiserejuvvon dábalaš hálldašanorgánan, masa jahkásaš juolludusat juhkkjedje poastadásis (doaibma- ja doarjjapoasttat).

Jagi 1993 sirdojuvvui Sámediggái hálldašanovddasvástádus mánnga iešguđet sámi ášsesuorggis, ja doarjjaortnegat maid iešguđet departemeanttat ovdal hálldašedje, čohkkejuvvojedje Gielda- ja bargodepartemeantta bušehtii ja sirdojuvvojedje Sámediggái. Dán proseassa oassin fápmuduvvui Sámediggái váldi juogadit sámegiela hálldašanguovllu gielddaide ja fylkkagielddaide guovttegielatvuodadoarjaga ja hábmiet njuołlgadusaid dasa.

Jagi 1999 rájes oaččui Sámediggi spiehkastaga bruttobušeterenprinsihpas, ja lea dál organiserejuvvon hálldašanorgánan sierra fápmudusaiguin bruttofievrrideapmái olggobealde stáhtabušeahta (nettobušeterenjuvvon doaibma).¹ Ággan spiehkasteapmái bruttobušeterenprinsihpas lei dat ulbmil

ahte Sámediggi, álbmotválljen orgánan, galggai oažžut stuorát ovddasvástádusa, friijavuoda ja vejolašvuoda dahkat iežas vuoruhemiid jahkásaččat juolludemiin stáhtabušeahta bokte.

Stuorradiggi duodašta spiehkastaga juohke jagi 50-poasttaid netto juolludemiin. Dat mearkaša ahte Sámediggi sáhtta hálldašit vejolaš olggobealde sisaboaduid ollásit doaimma ulbmiliidda ja oažžut fievrriduvvot jagi doaimma bohtosa čuovvovaš doaibmajahkái. Sámediggi hálldaša vejolaš posiitiiva jahkebohtosiid ja das lea seammás ovddasvástádus gokčat vejolaš negatiiva jahkebohtosa.

Ávžžuhusmearrádusas nr. 57, juovlamánu 4. b. 2017 bivddii Stuorradiggi ráđdehusa konsultašuvnnas Sámedikkiin árvvoštallat galge go buot dahje eanaš juolludusat Sámediggái jagi 2019 stáhtabušeahttaevttohusas čohkkejuvvot ovttabušeahttapostii maid Sámediggi ieš hálldaša.

Stuorradiggi mearridii, govda eanetloguin, odđa ruhtadanortnega Sámediggái jagi 2019 stáhtabušeahta rájes, mas eanaš juolludeamit Sámediggái jahkásaš stáhtabušeahtain čohkkejuvvojit ovttabušeahttaevttohusas 50-postii. Kap. 560 Sámi ulbmilat, poasta 50 Sámi giella, kultuvra ja servodateallin lea oktasaš bušeahttapoasta, dainna lágiin ahte poasta ruhtada daid surggiid main fágadepartemeanttain lea ovddasvástádus fuolahit. Odđa ruhtadanortnega ulbmil lei addit Sámediggái álbmotválljen orgánan eanet doaibmanvejolašvuoda ieš hálldašit jahkásaš juolludemiid iežas vuoruhemiid vuodul. Ráđdehusa bealis ii leat mihkkege áigumušaid rievdatit ortnega ain eanet.

Go Sámedikki odđa ruhtadanortnet ásahuvvui jagi 2019, mearridii ráđdehus seammás njuołlgadusaid ortnegii.² Njuolggadusaid ulbmil lei dustet daid hástalusaid maid dakkár oktasaš poasta sáhtta vuolggahit departemeanttaid ovddasvástádusjuogadeami oktavuodas. Dehálaš vuolggasadjin lea ahte juohke departemeanttas ain lea ovddasvástádus sámi áššiin iežas suorggi siskabealde. Njuolggadusat gieđahallet eavttuid mat

¹ Juolludus 50-poastta bokte lea doaimma netto stáhtadoarjja, nappo dat oassi doaimmas maid stáhta ruhtada. Nettobušeteren lea vuosttažettiin heivehuvvon hálldašanorgánaide main leat sisaboadut lassin juolludusaide mat juogaduvvojit stáhtabušeahta bokte. Sámedikkis eai leat dade eanet dakkár sisaboadut, ja ággan sirdit nettobušeteremii ii guoskan gažaldahkii beassat geavahit sisaboaduid friijabut. Spiehkastat bruttobušeterenprinsihpas addá dattetge Sámediggái viehka stuorra ekonomalaš ja doaimmahan dávvgasvuoda. Nettobušeteren addá Sámediggái fámu välljet gollošlaja juolludussii, ja lea nu ožžon ovddasvástádusa geavahit ruđaid dohkálaš vuogi mielde. Stáhta ekonomiijastivrema njuołlgadusaid § 1 ja 2 vuodul lea Sámediggi maiddá geatnegahtton geavahit stáhta ruđaid Stuorradikki mearrádusaid ja eavttuid vuodul.

² Ruhtadanortnet kap. 560, postii 50 Sámi giella, kultuvra ja servodateallin – Njuolggadusat čiekjudeaddji mearkašumiiguin

leat biddjon dasa ahte sáhttit doallat juolludemiid olggobeallái oktasašpoastta, dat oainnusmahttet fágastáhtarádiid ovddasvástádusa juolludusdásis iežaset suorggis ja dain lea čuoggát Sámedikki ja departemeantaid gaskasaš gulahallama birra Sámedikki bušeahta oktavuodas. Njuolggadusain lea vierru doallat jahkasaš čoahkkima gaskal gielda- ja guovloministara, finánsaministara ja sámediggepresideantta jotkojuvvon. Njuolggadusaid dehálaš ulbmil lea ahte dat galget váikkuhit dássádahkii ja ovttavásttolašvuhtii gaskal Sámedikki bargamušaid ja daid resurssaid maid Sámediggi hálddaša. Sámedikki ekonomijahálddašeami rámmat mearriduvvojit sámelága § 2-1 goalmát láddasa vuodul, mas čuožžu ahte

Sámediggái sáhtta fápmuduvvot váldi hálddašit juolludusaid, mat juolluduvvojit sámi ulbmiliidda jahkasaš stáhtabušeahta bokte.

Viidáseappot čuožžu ahte

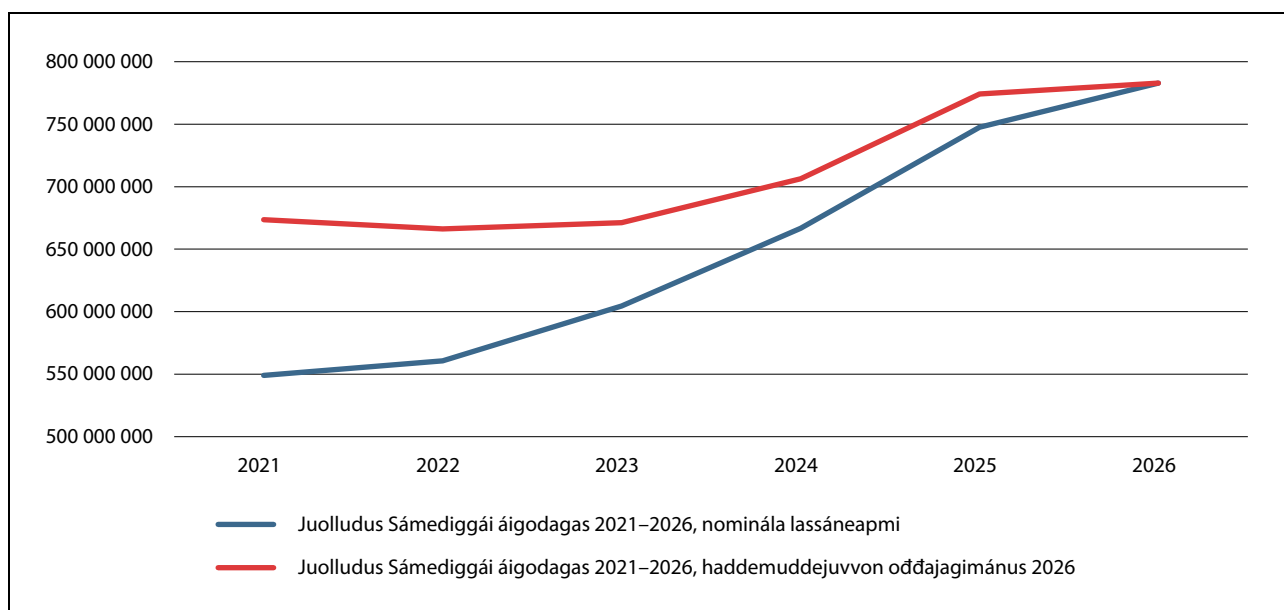
Departemeanta mearrida njuolggadusaid Sámedikki ekonomijahálddašeapmái.

Sámedikki ekonomijahálddašeami njuolggadusain čuožžu ahte Sámedikki ekonomijja- ja doaibmastivren galgá čuovvut Finánsadepartemeantta Njuolggadusaid ekonomijastivrema várás stáhtas, Mearrádusaid ekonomijastivrema birra stáhtas ja Finánsadepartemeantta johtočállagiid, daid lasáhusaiguin ja aiddostahttimiiguin maid departemeanta lea mearridan njuolggadusain.

Stuorradiggi dovddaha iešguđet fágálávdegottiid bušeahttaevttohusaid eanetlohkomearkkašumiin ja Stuorradikki bušeahttamearrádusain eavtuid dan bušeahttarámma geavaheapmái mii lea juolluduvvon Sámediggái kap. 560 Sámi ulbmilat, poasttas 50 Sámi giella, kultuvra ja servodateallin. Go Stuorradiggi lea mearridan Sámedikki bušeahttarámma, addo juolludus Sámedikki hálddašeapmái sierra juolludusreivves Gielda- ja guovlodepartemeanttas.

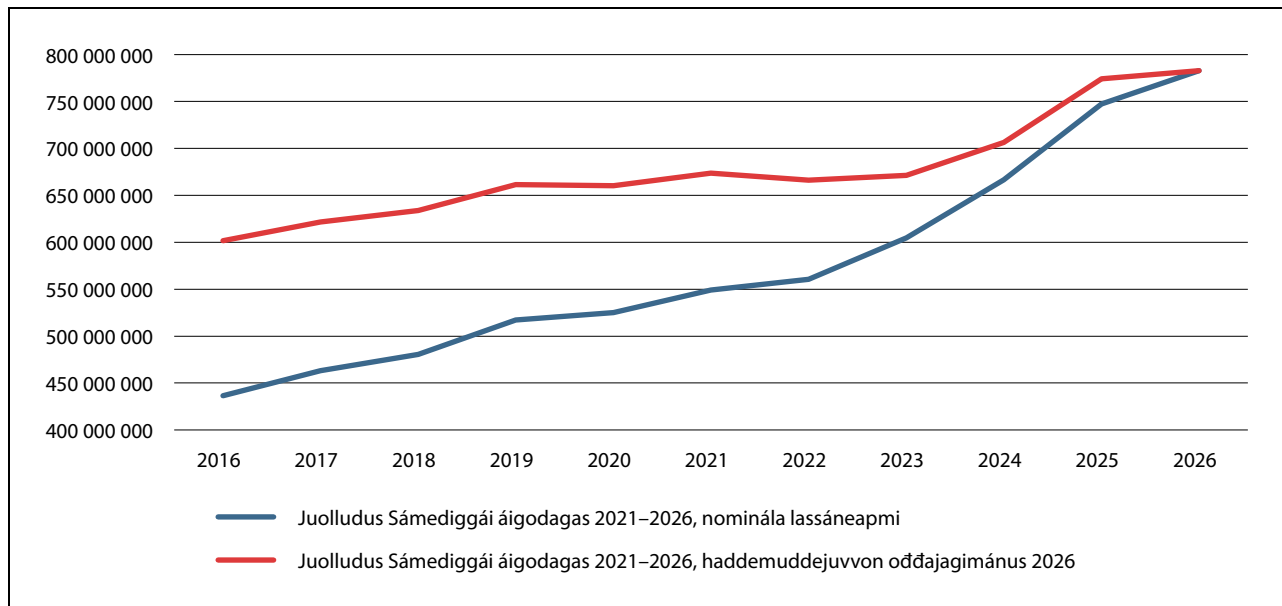
Jagi 2021 rájes lea juolludus sámi ulbmiliidda ja Sámediggái lassánan sakka. Juolludus oktiibuot sámi ulbmiliidda lea lassánan su. 1,2 mrd. ruvnus jagi 2021 lagabui 2 mrd. ruvdnui jagi 2026. Sámedikki bušeahttarámma lea seamma áigodagas lassánan 239,9 milj. ruvnnuin. Sámediggi hálddašii 782,9 milj. ruvnnu jagi 2026. Buohtastahttin dihtii lei jagi 2026 evttohuvvon stáhtabušeahta 2165 miljárdda ruvnnu sturrosaš. Nominála lassáneapmi jagi 2021 stáhtabušeahta rájes lea 640,6 miljárdda ruvnnu jagi 2021 stáhtabušeahta rájes. Sívvan maŋimus jagiid lassáneapmái lea earret eará ángiruššan suodajalusain, lassánan golut álbmotodjui, lassánan juolludeamit gielddasuorgái ja hadde- ja bálkálasseapmi.

Sámedikki juolludusat ledje oktiibuot 228 milj. ruvnnu jagi 2006. Dat vástida 392,2 milj. ruvdnui juovlamánu 2025. Sámedikki juolludus jagi 2026 lea 783 milj. ruvnnu. Go dan mudde haddegoargnuma ektui, de leat duohta lassáneamit Sámedikki juolludus 2006 rájes 2026 rádjai 390,6 milj. ruvnnu, go mihtida 2025-ruvnnuiguin, nappo sullii duohta juolludusdási duppalas-

Govus 5.1 Sámedikki bušeahttaovdáneapmi 2021–2026

Gáldu: Gielda- ja guovlodepartemeanta

Govus 5.2 Sámedikki bušeahttaovdáneapmi 2016–2026

Gáldu: Gielda- ja guovlodepartemeanta

tin. Sivvan oassái lassáneamis lea ahte eanet gieldat leat searvan sámegielaide hálddašanguvlu.

Sámedikki juolludusat leat áiggi badjel leamaš vuorddehahttit, almmá mearkkašahtti geahpádu-said haga jagis jahkái. Sámedikki bušeahta lea lassánan 233,94 milj. ruvnnuin dan rájes go Støre ráđdehus álggii jagi 2021. Ráđdehusa ulbmil lea leamaš nannet rámmaeavttuid sámegielaide ja sámi kultuvrra ovddideapmái. Álbmotválljen orgánan juogada Sámediggi Stuorradikki mearridan eavttuid vuodul jahkásaš bušeahttarámmaid iežas vuoruhemiid vuodul.

Sámedikki mearkkašupmi

Sámedikki vásáhus jahkásaš dieđáhusaiguin lea ahte dat uhccán leat leamaš mielde nannemin Sámedikki daid surggiin maid dieđáhusat leat meannudan. Mañimus golmma jagis lea Sámediggi ožžon lasáhusaid bušeahtasoahpamuša vuodul stáhtabušeahta meannudeami oktavuodas Stuorradikkis. Dát lassáneami leat addojuvvon friijaruhtan nu mo Sámediggi lea jearahan mánaga jagi. Dat lea posiitiiva ovdáneapmi, muhto seammás dat čájeha ahte otná bušeahtaortnet ii doaimma.

Sámedikki ekonomalaš eavttut sorjájit dál jahkásaš juolludemiin stáhtabušeahtas, ovttabeallásaččat mearriduvvon stáhta bealis. Vaikke vel leat ge jagi 2019 rájes ožžon eanet friijavuoda vuoruhit ruđaid siskkáldasat ovtta čohkkejuvvon bušeahtapoastta bokte, de ii leat Sámedikkis

duohta váikkuhanfápmu ekonomalaš rámmaid dássái. Bušeahttagažaldagat leat sámelágas spiehkastuvvon konsultašuvdnageaskkus, mii mearkkaša ahte Sámedikkis ii leat formálalaš mielmearridanvái di gažaldagain mat leat mearrideaddjin dasa ahte sáhttit doaimmahit Sámedikki mandáhta. Danne bivdá Sámediggi evalueret jagi 2019 ásahuvvon bušeahtaortnega, ja ahte ásahuvvo ortnet mii sihkkarastá duohta bušeahtaproseasaid.

Sámedikki bušeahtadárbbu ja duohta addojuvvon juolludusaid gaskkas lea bistevaš ja systemáhtalaš erohus. Sámediggi lea mánggaid jagiid dieđihan dárbbuid mat eai leat ollašuhhton, seammás go bušeahta duohtalassáneapmi lea leamaš heittot. Seammás lea stuorát ja stuorát oassi ruđain sámi ulbmiliidda addon Sámedikki bušeahta olggobealde, nu ahte Sámedikki oassi juolludemiin oktiibuot sámi ulbmiliidda lea njiedjan sullii 40 proseantan. Stáhtabušeahta ektui oppalohkái lea Sámedikki rámma jagi 2025 sullii seamma dásis go guoktelogi jagi dás ovdal, vaikke vel bargamušat ja vuordamušat leat lassánan.

Dieđ. St. 17 (2024–2025) *Sámi giella, kultuvra ja servodateallin* – Gielddalaš bálvalusfálaldagat sámi ássiide lea gielddaid ruhtadanortnet máinnašuvvon. Sámediggi oaivvilda ahte ruhtadanortnegat eai dávis gielddaid ja fylkkagielddaid duohta lassigoluid. Dat dagaha ekonomalaš vealahemi gaskal giellahálddašangielddaid ja eará gielddaid, dannego lassigolut eai boade ovdan sisabohtovuogádagas, mii lea nátionála rámma-

vuogádat ruhtajuolludemiid várás gielddaide ja fylkkagielddaide. Sámediggi oaivvilda ahte ruhtadanortnegiid ferte buoridit, vai bálvalusat sámi geavaheddjiide buorránit.

Vaikke vel nominála logut čájehit lassáneami bušeahtas, de fere váldit vuhtii ahte Sámedikki bargamušat ja ovddasvástádussuorggit leat lassánan mealgadiid seamma áigodagas, earret eará dannego ollu eanet gielddat leat laktojuvvon sámegiela hálldašanguvlu. Go mudde hadde- ja bálkágoargnuma ektui, de boahtá ovdan ahte duohta reálagorgnum lea mealgat eanet mearálaš go dan maid nominála bušeahhtalogut iešalddiset orrot čájeheamen.

Sámi juolludemiid ferte maiddá geahččat stáhtabušeahta lassáneami ektui muđui. Stáhta oppalaš goluid guorahallan čájeha ahte dat oassi mii várrejuvvo sámi ulbmiliidda oktiibuot, duohtavuodas lea bisánan seamma dássái dahje njiedjan mañimus guoktelogi jagi. Dan ektui go sámi ulbmilat dahke 0,97 promilla ollislaš stáhtabušeahtas alimus dásis jagi 2007, de dat oassi njiejai 0,72 promilla jagi 2016. Jagi 2025 lea oassi gorgnon fas veaháš 0,89 promilla, muhto lea ain vuolábealde alimusdási mii lei 18 jagi dás ovdal.

Go geahččá erenoamážit Sámedikki iežas bušeahhtarámma oassin stáhtabušeahtas, oaidná ain stuorát bissáneami. Sámedikki oassi lei 0,34 promilla jagi 2004 ja juvssai alimusdásis 0,40 promilla jagi 2008. Jagi 2025 lea Sámedikki oassi fas

njiedjan sullii 0,36 promilla, mii lea aiddo seamma dássi go badjel guoktelogi jagi dás ovdal. Dat čájeha ahte vaikke vel stáhta juolludusat sámi ulbmiliidda oktiibuot leat gorgnon veaháš mañimus jagiid, de eai leat Sámedikki iežas rámmat nagodan doarridit stáhta oppalaš gollogoargnuma.

Sámediggi čujuha maiddá dan unohas ovdáneapmái ahte stuorát ja stuorát oassi juolludemiin oktiibuot sámi ulbmiliidda boahtá olggobealde Sámedikki. Dan ektui go stáhta čujuha lagabui 2 miljárdida ruvdnosaš oppalašrámmii sámi ulbmiliidda jagi 2026, hálldaš Sámediggi dušše 782,9 miljon ruvnnu das. Dat mearkkaša ahte Sámedikki oassi sámi juolludusain oktiibuot lea njiedjan sullii 41 proseantan. Dat mearkkašahtti lassáneapmi masa departemeanta čujuha, lea eanaš boahtán lassi juolludussan stáhta iežas etáhtaide ja doaibmabijuide, ii ge friija ruhtan sámi álbmotválljen orgánii. Dat goarida Sámedikki autoritehta ja vejolašvuoda duohtavuodas stivret sámi servodaga ovdáneami politihkalaččat.

«Sámi ulbmiliid» mearkkašahtti oassi stáhtabušeahtas mánná stáhta iežas ásahusaid ja hálldašanorgánaid doaimmaheapmái. Ovdamearkka dihtii lea Boazodoallohállddahuš (Eanadoallodirektoráhta ja Stáhtahálldašeaddji vuollásažžan) mielde sámi ulbmiliid meroštallamis, vaikke vel dat lea stáhta váldedoaimmaheapmi ja hálldahuš.

6 Ráđđehusa vuoruheamit sámepolitihkas

Ráđđehussii lea dehálaš čadahit dakkár sámepolitihka mii fuolaha ahte sámi gielat ja sámi kultuvra lea olámuttus eanebuidda, ja mii váikkuha soaba-deapmái, áddejupmái ja ovddideapmái sámi servodagain. Stuorradikki Duohtavuoda- ja soabadan-kommišuvnna raportta meannudeami čuovvuleapmi galgá vuoruhuvvot. Ráđđehus áigu maiddá vuoruhit sápmelaččaid cielaheami ja vealaheami vuostálastima. Doaibmabijut *Doaibmaplánas sápmelaččaid cielaheami ja vealaheami vuostá 2025–2030* lea dán barggu dehálaš vuolggasadji.

Sámi álbmot orru čuovvumin soju muđui Norggas. Eanet ja eanet nuorra sámit válljejit fárreret stuorát čoahkkebáikkiide ja gávpogiidda ja eret smávva sámi gilážiin, gos leat sierra báikkálaš sámi suopmanat ja kulturdovddaheamit. Demográfalaš rievdamat čuhcet sámegielaid ja sámi kultuvrii, ja váikkuhit sámegielaid ja sámi kultuvrra gaskkusteapmái ja ovddideapmái buolvvas buvii. Maiddá guovllut olggobealde árbevirolaš sámi ássanguovlluid fertejit ráhkkanit váldit ovdasvástádusa sámegielain ja sámi kultuvrras.

Ássamis, aktivitehtas ja ealli báikegottiin lea strategalaš mearkkašupmi Norgii, erenoamážit davvin. Dakkár áiggis go mii leat duodaleamos sihkkarvuodadilis nuppi máilmmisoadi rájes, vuorruha ráđđehus hukset dakkár Norgga mii lea eanet vuostálastinvuoimmálaš.

Davviguovlostrategiijas *Norge i Nord* deattasta ráđđehus ahte gánnáhahti ja mánggabealat ealáhuseallin lea dehálaš ássamii, árvoháhkamii, gearggusvuhtii ja sihkkarvuhtii davvin. Rikkes luondduresurssat nannámis ja mearas leat Norgga stuorámuš ovdun, ja leat vuodđun sihke árbevirolaš ja odđa ealáhusaide. Fápmo- ja industriijalokten Finnmárkkus ja historjjálaš suodjalusángeruššan galgá addit regionála oalgeváikkuhusaid ja bidjat vuodu eanet ealáhusdoaimmahemiide davvin. Ođasmuvvui energiija, ealáhusdoaimmaid ja infrastruktuvrá huksen lea mearrideaddjin dasa ahte ovddidit báikkálaš servodagaid davvin, ja sihkkarastit dássidis ja guoddevaš ássama. Das lea maiddá dehále vuhtiiváldit luonddu, sámi beroštusaid ja eará eareálegeavaheami. Danne fertet fuolahit buriid ja beaktilis mearrádusproseassaid buriin gulahallamiin

guoskevaš áššebeliiguin čalmmustahttin ja vihkken dihtii iešguđet beroštusaid ja vuhtiiváldimiid areálegeavaheami ektui. Buorit ja vuorddehahti proseassat leat mearrideaddjin investerenmillii davvin. Konkrehta áššiin main sámi vuoigatvuodát dahje beroštusat váikkuhuvvojit njuolgga, áigu ráđđehus čadahit konsultašuvnnaid dábálaš vuogi mielde, sámelága kapihttala 4 njuolggadusaid vuodul.

Ráđđehusa doaibmabidjopáhkka boazodoalu ja energiija várás galgá láhčit dili fápmohuksemii seammás go boazodoalu beroštusat fuolahuvvojit. Doaibmabijut galget váikkuhit buoret vihkkedallamiidda iešguđet beroštusaid gaskkas, nannet mielváikkuheami, buhtadit hehttehusaid, buoridit váikkuhusčielggadusaid ja buoridit konsešuvdnaproseassaid ja doaibmabijuid johtilat rievttálaš čielggademiid várás. Dasa gullet doaibmabijut mat galget nannet orohagaid vejolašvuoda čuovvulit areálaáššiid, buoridit visogova das mo boazodoalloareálat geavahuvvojit ja ovddidit vugiid mo árvvoštallat boazodoalu váikkuhusčielggadusaid.

Ráđđehussii lea dehálaš sihkkarastit buriid ja dássidis rámmaeavttuid árbevirolaš sámi ealáhusaide. Ollu ealáhusdoaimmaheaddjit dadjet ahte uhccán investerenkapitála lea stuorra hehttehusan ealáhusovddideapmái sámi guovlluin. Ráđđehusa evttohusa vuodul juolludii Sturradiggi 7 milj. ruvnnu álginkapitálan odđa sámi ealáhusfundi jagi 2026 stáhtabušehtas.

Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi (NBR) álggahii jagi 2022 proševtta boazodolliid cielaheami ja rasismma vuostá. Boazodoallošihetadusa 2025/2026 rájes dat bargu jotko oassin NBR dábálaš doaimmas. Prošeakta lea máinnašuvvon ráđđehusa áigodaga 2025–2035 doaibmaplánas sámiid cielaheami ja vealaheami vuostá, ja lea veahkehan nannet boazodoalu máhttovuodu. Prošeakta lea earret eará ovddidan sierra diehtujuohkinlávdi, Reinfakta.no, ja diehtujuohkinfilbmaráiddu mii čilge boazodoalu mearkkašumi ja hástalusaid.

Boazodoalloláhkka ja boazodoallošiehtadus leat boazodoallopolitihka deháleamos reaiddut. Dáid váikkuhangaskaomiid geavahemiin lea áigumuš joatkit ja nannet boazodoalu ovddideami guoddevaš ealáhussan. Deattuhettiin ealáhusláhčima sin

várás geain boazodoallu lea váldodoaibman lea vuoruhuvvon. Boazodoalli lea dat ealáhusdoaimmaheaddji gii čielgaseappot ja garraseappot vásiha dálkkádatrievdamiid. Ovddasgavlui lea ain dehálaš árvvoštallat doaibmajuid mat dorjot ealáhusa dálkkádatrievdamiid ektui. Ealáhusas lea vejolašvuohta lasihit gánnáheami. Sihke birggu viidasat muohkadeami ja lasseealáhusaid ovddideami oktavuođas, muhto maiddái lasihit njuovvama. Eanet njuovvan lea maiddái hui dehálaš boazologu heiveheami oktavuođas guohtunresurssaide. Boazodoallu lea oassi Norgga biebmoegarggusvuodas. 150 000 sturrosaš dálvealuin (ovdal guotteha) Finnmárkkus váikkuha boazodoallu báikkálaš biebmosihkkarvuhtii davveguovlluin. Láhčn dihtii stuorát gánnáheapmái ja buvttadeapmái ja ahte boazodoallu galgá sáhttit leat mielde váikkuheamen biebmosihkkarvuhtii davvin, fertejit boazodoalus leat rámmaeavttut mat láhčēt dili guoddevaš ealáhussii. Dasa gullet buot bealit guoddevaš boazodoalus: ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš guoddevašvuohta. Areálat leat dehálaš eaktun dasa ahte ealáhus sáhtta juksat mihtu eanet buvttadeapmái ja gánnáheapmái. Ráđdehus vuoruhu nuoraid rekrutterema boazodoallopolitihkas, dakko bokte ahte sihkkarastit rámmaid mat dahket vejolažžan nuoraide ásaht ealáhusa guoddevaš eavttuid vuodul ja bissut ealáhusas.

Oassin soabadanbarggu čuovvuleamis vuoruhu ráđdehus barggu mii lokte sámi kulturealáhusaid, dáiddáriid ja riikkaidgaskasaš barggu. Jagi 2026 stáhtabušehtas lasihuvvui doarjja Internášunála Sámi Filbmainstituhtii (ISFI) 3 miljon ruvnnuin, dainna ulbmiliin ahte addit ISFI:i nášunála mandáhta erenoamáš ovddasvástádusain sámi filmmas Norggas.

Dáiddárkollektiiva Dáiddadállu ja Riddu Riđđu Festivála leat ožžon 1,2 milj. ruvnnu ásaht eksportakantuvrra/Agency sámi dáidaga várás, ja Sámediggái lea juolluduvvon 2,3 milj. ruvnnu boahhte oassái sámi-duiskka ovtasbargoprošektii *Dávvirat Duiskkas*. Ulbmilin lea oažžut visogova duiskka museaid sámi čoakkáldagain ja dahkat sámi kulturárbbi olahttin sámi álbmogii. Dasa lassin juolluduvvui 7 milj. ruvnnu čielggadit dáruiduhttima ja vearrivuoda nášunála gealbo- guovddáža.

Kultur- ja dásseárvodepartemeanta lea mearridan ođđa lálkaásahusa doarjagiid birra sámi ođas- ja áieguovdilismediaide mii lea gustojeaddjin ođđajagimánu 1. b. 2026 rájes. Lálkaásahus galgá leat mielde nannemin sámedielaid ja sihkkarastimin sámi ođas- ja áieguovdilismediaid mánggabelatvuoda digítála mediaárgabeaivvis. Doarjjaortnega ulbmil lea lálčēt dili demokrátalaš

digaštallamii ja oaivilhábmemii sámi servodagas ja movttiidahttit govda journalisttalaš sisdoalu buvttadeami sámi álbmoga várás. Doarjjaortnet galgá maiddái leat mielde ovddideamen sámedielaid.

Ráđdehusa dehálaš ulbmilin lea movttiidahttit sámedieloahpahussii buot dásiin vuoddoahpahusas. Hábmereis leat mánga jagi garrasit ángiruššan ásaht sámi profiilaskuvlla. Ráđdehus lea čuovvulan dan barggu. Ráđdehusa evttohusa vuodul juolluduvvui jagi 2026 stáhtabušehtas oktiibuot 1 milj. ruvnnu sturrosaš doarjja Nordlándda fylkkasuohkanii (Davvi-Sáltto joatkkaskuvlii) ja Hábmereis suohkanii (Ájluovtta skuvlii).

Sámedielain váilot dulkkat. Bistevaš ruđat maid Sámi allaskuvla oáččui jagi 2024 bušehtas earret eará sámi dulkaoahpu ásaheapmái, lea dehálaš vuoddu dán dili buorideapmái. Sámi allaskuvla lea čuovvulan dán juolludusa ja álggahan 2025 čavčča álgofáttáid 30 oahppočuoggáin dulkomis gaskal dárogiela ja davvisámedgiela, ja lea 2026 čavčča várás almmuhan seammalágan fáladaga 30 oahppočuoggáin dulkomis gaskal julevsámedgiela ja dárogiela ja máttasámedgiela ja dárogiela. Fáladagat addojit oasseáigin jagi badjel.

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta lea vuđolaš bargu. Das leat persovnnalaš mitalusat. Buot dat dahket midjiide vejolažžan oaidnit dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid ovtas- kasolbmuide, báikegottiide ja Norgii našuvdnan.

Manjá dáruiduhttinpolitihka lea geavahuvvon ollu áigi oažžut máhcahuvvot massima. Dehalažžan, muhto maiddái gáibideaddjin, lea leamaš fas loktet oktasaš diehtomielašvuoda ja áddejumi das mii lea sámevuoda dovdomearka. Ráđdehussii lea dehálaš deattuhit ahte ovttaskasain ii leat ovddasvástádus das ahte sámi giella ja kultuvra lea massojuvvon. Dattetge diehtit ahte ollugat moraštít ja heahpanaddet go sii leat massán sámedgiela eai ge dovdda iežaset doarvái buori sápmelažžan. Sámi giellaguovddážiid, kulturskuvllaid, sámi mánáidgárdidiid, vuoddoahpahusa ja alit oahpu bargu báikkálaččat lea dehálaš dasa ahte eanebut dustet oassálastit sámi servodahkii ja váldit ruovttoluotta sámedielaid ja sámi kultuvrra.

Sámi giella ja kultuvra lea integrerejuvvon oassi Norgga historjjás ja kulturárbbis. Máhttu min oktasaš historjjás, kulturárbbis, árvvuin ja árbevieruin lea dehálaš dasa ahte duddjot luohtámuša, oadjebasvuoda ja searvadahttima.

Sámedikki mearkkašupmi

Ráđdehus ii konsulteren Sámedikkiin doaibma- bidjopáhka ásaheami oktavuođas boazodoalu ja energiija várás. Sámedikki oainnu mielde dat lea

konsultašuvdnageaskku rihkkun. Maŋŋá lea dat tetge konsulterejuvvon doaibmabidjopáhka doaibmabijuid čadaheami birra.

6.1 Luohttámuš ja demokratiija

Luohttámuš almmolašvuhtii lea stuoris Norggas. OECD ovdeš kártemat čájehit ahte sullii 8 ássis 10 ássis Norggas lea luohttámuš almmolašvuhtii. OECD iskkadeapmi áigodagas 2021 – 2023 čájeha dattetge ahte mánŋa riikka vásihit njiedjama luohttámušas eiseválddiide ja almmolaš ásaheami. Iskkadeapmi čájeha maiddái ahte Norggas lea njiedjan leamaš stuorámuš dan 18 OECD-riikkas.

Raporttas *Hets og diskriminering av samer – en systematisk hurtigoversikt* lea Álbmotdearvvašvuodainstituhtta kárten dálá dutkama sámiid cielaheami ja vealaheami birra Norggas, Ruotas ja Suomas áigodagas 2014–2024. Kártema bohtosat čujuhit seamma háltti. Dat orrot čájeheamen ahte dáruiduhttinpolitihka lea leamaš mielde legitime-remin sámiid vealaheami, ja sámiid vealaheapmi ain lea stuorra čuolbman ollu servodatarenain. Kárten čájeha ahte stuorraservodagas lea uhccán máhttu sámi giella ja kultuvra birra. Orru maiddái leamen ahte skuvla- ja oahpahussuorggis ja dearvvašvuoda- ja fuolahussuorggis váilu doarvái gelbbolašvuota gokčat dán máhttováilli, dahje fállat kultursensitiiva dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid sámi álbmogii. Sámiid vásáhusat historjijalaš ja dálá struktuvrralaš vealahemiin leat raportta mielde váikkuhan negatiivvalaččat sámi luohttámušsii almmolaš bálvalusaide vel dál ge.

Amnesty International jagi 2023 raporta negatiiva guottuid ja stereotippaid birra sámiid ektui Facebookas čájeha ahte juohke njealját kommeanta sámi áššiid birra Facebookas leat negatiiva. Miellačájeheami bieggaturbiinnaid vuostá Fovses dagahedje ahte negatiiva kommeanttat lassánedje sakka. Norgga olmmošvuoigatvuodaidásahusa (NIM) raporttas guottuid birra sápmelaččaide ja nátionála minoritehtaide Norggas bodii maiddái ovdan ahte nuorra sápmelaččat diedihit mealgat eanet vealaheami sosiála mediain go eará nuorat. Iskkadeapmi čájeha ahte vašuheapmi ja/dahje cielaheapmi dáhpuhuvvá miehtá riikka, ja lea dábálemos Gaska- ja Davvi-Norggas.

Norstat čadahii oaiviliskadeami 1001 olbmo gaskkas geat ledje Sámi jienastuslogus. Oaiviliskadeapmi čájehii ahte 58 proseantta oassálastiin lea viehka uhccán dahje hui uhccán luohttámuš dasa ahte ráđdehus ja Norgga eiseválddit vuhtii váldde sámi beroštusaid ja vuoigatvuodaid.¹

Luohttámuš lea mearrideaddjin buresdoaimmi demokratiijii, ja duodalaš lea ahte sámit dovddahit uhccán luohttámuša ráđdehussii, almmolaš eiseválddiide ja ásaheami.

Ahte sámit eai oza veahki lea servodatčuolbma, dannego go ii leat luohttámuš dasa ahte eiseválddiin lea buorredáhtolašvuota, dahje ahte bálvalusfálaldagain ii leat dárbbalaš sámi gelbbolašvuota, nappo buorre sámi giellahállddašeapmi ja kulturádejuvpmi.² Dárbu sámi gelbbolašvuhtii lea stuoris ollu surggiin servodagas nu go oahpahusas, dearvvašvuodas, riektelágadusas ja almmolaš hállddašeamis. Ráđdehus oaivvilda ahte dakkár ángiruššansurggiid vuoruheapmi mat sáhttet veahkehit rekrutterema sámi mánáidgárdái ja skuvlii, sámi giella- ja oahpaheadjioahpuide ja dearvvašvuoda- ja sosiálafágalaš oahpuide, šaddá hui dehálaš boahttevaš jagiid. Ráđdehus vuoruhamaiddái eastadit ja vuostaldit sámiid cielaheami ja vealaheami. Okta ráđdehusa bargamušain lea láhčit rabas proseassaide ja buori gulahallamii. Mii galgat guldalit ja vuhtiváldit sámi vuoigatvuodaid iežamet servodaga ovddideamis, mas boahttevaš jagiid lea erenoamáš dárbu láhčit dili mánggabealat, guoddevaš ja gilvovuoimmálaš ealahuseallimii.

Sámelága kapihtal 4 konsultašuvnnaid birra gullá daid deháleamos sámeapolitihkalaš reaiduide mat mis leat luohttámuša duddjomii. Konsultašuvdnaortnege lea goabbatbeallasaš vuordámuš ahte áššebealit galget deaivvadit konsultašuvnnaide buoremus áigumušain, ja dainna ulbmiliin ahte juksat ovttaimielalašvuoda. Ortnet láhčá dili strukturerejuvvon gulahallamii, ja duddjo guhkitáigasaš ovtasbargogaskavuodaid. Departemeanttaide, direktoráhtaide ja gielddaide sáhtta orrut gáibideaddjin láhčit dili buoriid konsultašuvnnaid čadaheapmái. Danne vuoruhama Gielda- ja guovlodepartemeanta diehtujuohkima ja bagadanmateriála ortnega birra.

6.2 Ráđdehusa vuoruheami soabadanpolitihkas

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta *Duohtavuota ja soabadeapmi – vuoddu čielggadit dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuota sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid vuostá* meannuduvvui Sturorradikkis skábmamánu 12. b. 2024. Sturorradiggi dagai 17 mearrádusa. Vuosttaš lea Sturorradikki čiekŋa-

¹ NRK cuoŋománu 8. b. 2025

² Øverli 2017

lis šállošeapmi daid vearrivuodaid geažil maid dáruiduhttinpolitihkka lea čuožahan sámiide, kvenaide/norggasuopmelaččaide ja vuovdesuopmelaččaide. Stuorradiggi lea sádden dan eará 16 mearrádusa ráđđehusa čuovvuleapmái. Ávžžuhusmearrádusain lea eanaš sáhka gielas ja kultuvrras.

Ráđđehus čuovvula Stuorradikki mearrádusa. Mearrádusat gusket mánngga departemeantta fágasurggiide. Gielda- ja guovlodepartemeanta oktiiheiveha čuovvuleami. Mearrádusaid čuovvuleami oktavuodas galget leat konsultašuvnnat Sámedikkiin. Kvena/norggasuopmelaš ja vuovdesuopmelaš organisašuvnnat galget maiddá searvavuvvot bargui.

Ráđđehus áigu juohke jagi stáhtabušehta ovdanbidjama oktavuodas diedihit Stuorradiggái mo bargu čuovvuluvvo. Ráđđehusa vuosttaš raporta čuovvuleamis boahká ovdan guoskevaš fágadepartemeanttaid jagi 2026 bušehttaproposisuvnnain. Stuorradiggi lea maiddá bivdán ahte galgá ovdanbiddjot ollislaš diedáhus soabadanpolitihka ja čuovvulanbarggu stáhtusa birra oktii juohke stuorradiggeáigodagas. Vuosttaš diedáhus biddjo ovdan jagi 2027.

Ráđđehusa áigumuš soabadanpolitihkain manná guhkkelebbui go Stuorradikki ávžžuhusmearrádus. Ovddit stuorradiggeáigodagas bijai ráđđehus ovdan njeallje stuorradiggediedáhusa sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra. Vuosttaš diedáhus lei oba oanehis čoahkkáigeassu ráđđehusa áigumušain ja ulbmiliin sámedipolitihkain. Čuovvovaš jagi biddjojedje čuovvovaš diedáhusat ovdan:

- Died. St. 13 (2022–2023) *Sámi giella, kultuvra ja servodateallin*– Gelbbolašvuohta ja rekrutte-

ren mánáidgárddis, vuodđoahpahusas ja alit oahpus

- Died. St. 12 (2023–2024) *Sámi giella, kultuvra ja servodateallin* – Sámi álbmoga álbmotdearvvašvuohta ja eallindilit
- Died. St. 17 (2024–2025) *Sámi giella, kultuvra ja servodateallin* – Gielddalaš bálvalusfálaldagat sámi ássiide

Dasa lassin almmuhii ráđđehus ođđajagimánus 2025 doaibmaplána *Doaibmaplána sámiid cielaheami ja vealaheami vuostá 2025–2030*. Doaibmaplána leat 32 doaibmabiju. Juovlamánus 2023 bijai ráđđehus ovdan Prop. 36 S (2023–2024) *Buoridanplána vuosttaldit veahkaválldi ja illastemiid mánáid vuostá ja veahkaválldi lagas gaskavuodain (2024–2028)* – *Oadjebasvuohta buohkaide*. Buoridanplána lea sierra oassi veahkaválldi ja illastemiid birra sámi servodagain. Sisdoallu stuorradiggediedáhusain, doaibmabijuin doaibmaplána sápmelaččaid cielaheami ja vealaheami vuostá ja doaibmabijuin buoridanplána veahkaválldi ja illastemiid birra mánáid vuostá ja veahkaválldi birra lagas gaskavuodain lea ain guoskevaš ja dehálaš vuolggasadjin ráđđehusa soabadanpolitihkkii.

Sámediggi lei dehálaš ovttasbargo- ja konsultašuvdnaguoibmi barggus diedáhusaiguin, doaibmaplánain ja buoridanplánain. Ráđđehus láchá diliid dasa ahte Sámediggi maiddá čuovvuleamis searvvavuvvo heivvolaš vuogi mielde ja daid geat negasvuodaid mielde mat čuvvot sámelága konsultašuvdnanjuolggadusaid.

7 Ekonomalaš ja hálldahuslaš váikkuhusat

Stuorradiggediedáhus válddaha rámmaeavttuid mat leat vuodđun otná sámpolitihkkii, surggiid rastásaččat. Dat čilge bajimus rámmaid mat dahket stáhta ja gieldda eiseválddiide, ja Sámediggái, vejolažžan fuolahit iežaset rollaid ja ovddasvástádusa. Diedáhusas lea maidđái oanehis čilgehus ráddehusa sámpolitihka ulbmiliin ja vuorumiin stuorradiggeáigodagas.

Diedáhusas eai leat doaibmabijut main leat ekonomalaš ja hálldahuslaš váikkuhusat.

Gielda- ja guovlodepartemeanta

r á v v e :

Gielda- ja guovlodepartemeantta njukčamánu 27. b. 2026 ráva sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra sáddejuvvo Stuorradiggái.

Girjjálašvuodalista

- Amnesty International Norge. (2023). *Negative holdninger og stereotypier om samer på Facebook*. Analyse & Tall SA.
<https://amnesty.no/netthets-mot-samer>
- Barnehageloven. (2005). *Lov om barnehager* (LOV-2005-06-17-64).
- Barnekonvensjonen. (1989). *Konvensjon om barnets rettigheter* (20-11-1989).
- Barnevernsloven. (2021). *Lov om barnevern* (LOV-2021-06-18-97).
- Berg-Nordlie, M. og Tvedt, K.A. (2025, 28. april). *Alta-saken*. Store norske leksikon.
<https://snl.no/Alta-saken>
- Den europeiske menneskerettskonvensjon. (1950). *Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter* (4-11-1959).
- Europeisk pakt om regions- eller minoritetsspråk ETS nr. 148. (05-11-1992 nr 1 Multilateral).
- Finansdepartementet. (2003, 12. desember). *Reglement for økonomistyring i staten og Bestemmelser om økonomistyring i staten*.
- FNs erklæring om urfolks rettigheter (13-09-2007).
- Grunnloven. (1814). *Kongeriket Norges Grunnlov* (LOV-1814-05-17).
- Helse- og omsorgstjenesteloven. (2011). *Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m.* (LOV-2011-06-24-30).
- ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. (27-06-1989 nr 2 Multilateral).
- Internasjonal konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. (16-12-1966 nr 3 Multilateral).
- Johansen, T.B., Borge, T.C., Klem, H.E., Hval, G. og Hestevik, C.H. (2024). *Hets og diskriminering av samer: en systematisk hurtigoversikt*. Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/contentassets/be3ab627824c47198c6837c61596dd30/hets-og-diskriminering-av-samer-en-systematisk-hurtigoversikt-rapport-2024.pdf>
- Knutsen, V.M. og Aslaksen, E.A. (2025, 8. april). Seks av ti samer har liten tillit til regjeringen – Ganske høyt. NRK. <https://www.nrk.no/>
- sapmi/seks-av-ti-samer-har-liten-tillit-til-regjeringen_-_-ikke-saerlig-overraskende-1.17372835
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2019, 22. januar). *Finansieringsordning for kap. 560, post 50 Samisk språk, kultur og samfunnsliv*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/finansieringsordning-for-kap.-560-post-50-samisk-sprak-kultur-og-samfunnsliv/id2626539/>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2021, 1. januar). *Veileder for kommuner og fylkeskommuner om konsultasjoner med samiske interesser*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-for-kommuner-og-fylkeskommuner-om-konsultasjoner-med-samiske-interesser/id2868782/>
- Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. (13-12-2006 nr 34 Multilateral).
- Konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner. (18-12-1979 nr 1 Multilateral).
- Krisesenterloven. (2009). *Lov om kommunale krisesentertilbud* (LOV-2009-06-19-44).
- Likestillings- og diskrimineringsloven. (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering* (LOV-2017-06-16-51).
- Meld. St. 13 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnsopplæring og høyere utdanning*.
- Meld. St. 12 (2023–2024) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen*.
- Meld. St. 17 (2024–2025) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kommunale tjenestetilbud til samiske innbyggere*.
- Menneskerettsloven. (1999). *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett* (LOV-1999-05-21-30).
- Nesseby. (2018). Høyesterettsdom: HR-2018-456-P. Norges institusjon for menneskerettigheter (2022). *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge*. <https://www.nhri.no/rapport/>

- holdninger-til-samer-og-nasjonale-minoriteter-i-norge/
- NOU 1984: 18 *Om samenes rettsstilling*.
- NOU 1985: 14 *Samisk kultur og utdanning*.
- NOU 1987: 34 *Samisk kultur og utdanning*.
- NOU 1997: 4 *Naturgrunnlaget for samisk kultur*.
- NOU 2007: 13 *Den nye sameretten*.
- Opplæringsloven. (2023). *Lov om grunnskoleopplæringa og den vidaregåande opplæringa* (LOV-2023-06-09-30).
- Ot.prp. nr. 33 (1986–87) *Om lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold*.
- Ot.prp. nr. 12 (1998–99) *Lov om pasientrettigheter*.
- Ot.prp. nr. 114 (2001–2002) *Om lov om endring i lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (ny organisering av arbeidet for samiske språk)*.
- Pasient- og brukerrettighetsloven. (1999). *Lov om pasient- og brukerrettigheter* (LOV-1999-07-02-63).
- Prop. 126 L (2022–2023) *Lov om universiteter og høyskoler (universitets- og høyskoleloven)*.
- Prop. 36 S (2023–2024) *Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028) – Trygghet for alle*.
- Rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter – ETS nr. 157. (01-02-1995 nr 1 Multilateral).
- Rasediskrimineringskonvensjonen. (1966). *Konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering* (07-03-1966 nr 1 Multilateral).
- Reindrifftsloven. (2007). *Lov om reindrift* (LOV-2007-06-15-40).
- Reintallsreduksjon I. (2017). Høyesterettsdom HR-2017-2428-A.
- Sameloven. (1987). *Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold* (LOV-1987-06-12-56).
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*.
- Sosialtjenesteloven. (2009). *Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen* (LOV-2009-12-18-131).
- St.prp. nr. 80 (1997–98) *Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter*.
- SP-konvensjonen. (1966). *Konvensjon om sivile og politiske rettigheter* (16-12-1966).
- Stedsnavnsloven. (1990). *Lov om stadsnamn* (LOV-1990-05-18-11).
- Tolkeloven. (2021). *Lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk mv.* (LOV-2021-06-11-79).
- Universitets- og høyskoleloven. (2024). *Lov om universiteter og høyskoler* (LOV-2024-03-08-9).
- Øverli, I.T., Bergman, S.H., og Finstad, A.-K. (2017). «Om du tør å spørre, tør folk å svare» – *Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn*. Rapport nr. 2/2017, Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress.

Dingomis publikašuvnna

Departemeanttaid sihkkarvuoda- ja
bálvalusorganisašuvdna
publikasjoner.dep.no
Telefovdna: 22 24 00 00

Publikašuvnnat leat maiddái gávdnamis
www.regjeringen.no

Olggošgovva: Dáiddára Outi Pieski dáidda, AAhKA,
ođđa ráððehuskvartálas.
Govva: Cornelius Poppe / NTB

Deaddileapmi: Departemeanttaid sihkkarvuoda- ja
bálvalusorganisašuvdna – 03/2026

